

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**KIRSAL MİRAS ALANLARINDA SOYLULAŞMA:
CUMALIKIZIK KÖYÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İzel MERAL

1900000525

Anabilim Dalı: Mimarlık

Program: Mimari Tasarım

Tez danışmanı: Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

EYLÜL 2022

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KIRSAL MİRAS ALANLARINDA SOYLULAŞMA:
CUMALIKIZIK KÖYÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İzel MERAL
1900000525

Anabilim Dalı: Mimarlık
Program: Mimari Tasarım

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Evrim ÖZKAN

Doç. Dr. Elif MIHÇIOĞLU

EYLÜL 2022

ÖNSÖZ

Tez yazma sürecimde tez konumu belirlemem ve geliştirmem konusunda bana çok yardımcı olan ve bilgilerini benimle paylaşarak beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Yasemin Erkan Yazıcı'ya teşekkür ederim. Maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili aileme, özellikle verileri bulmama çok yardımcı olan Selçuk ailesine ve bu süreçte bana destek olan değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim. Gittiğim kırsal alanlarda görüşmeler yaptığım kişilere tezime katkı sağladıkları için teşekkür ederim. Tez jürime katılarak kıymetli görüşlerini benimle paylaşan hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Eylül 2022

İzel MERAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı ve Önemi.....	3
1.2. Tezin Kapsamı.....	4
1.3. Tezin Yöntemi	4
1.3.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme.....	7
1.3.2. Alan İncelemesi ve Gözlem.....	8
2. SOYLULAŞMA	10
2.1. Soylulaşma Kavramı	10
2.2. Geçmişten Günümüze Soylulaşma.....	14
3. KIRSAL SOYLULAŞMA	18
3.1. Kırsal Soylulaşma Kavramı.....	18
3.2. Kırsal Soylulaşma Kavramının Türkiye’deki Yeri	21
3.3. Türkiye’de Kırsal Soylulaşma Örnekleri.....	22
3.3.1. Çanakkale Adatepe, Yeşilyurt, Büyükhusun Köyleri.....	23
3.3.2. İzmir Şirince Köyü.....	29
3.3.3. Aydın Doğanbey Köyü	31
3.3.4. Muğla Selimiye Köyü.....	34
3.3.5. İzmir Alaçatı	35
4. BURSA CUMALIKIZIK KÖYÜ ÖRNEĞİ	38
4.1. Köyün Genel Özellikleri.....	38
4.2. Soylulaşma Sürecinde Görülen Değişiklikler	44
4.2.1. Sosyal Değişiklikler	48
4.2.2. Fiziksel Değişiklikler	54

5. BULGULARIN TARTIŞILMASI	63
6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	71
KAYNAKÇA	75
EKLER.....	84

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Tez Akış Diyagramı	6
Şekil 2.1. Toplumsal Ayrışma	12
Şekil 2.2. Soylulaşmanın Neden Olduğu Mekânsal Problemler	14
Şekil 3.1. Kırsal Soylulaşma	19
Şekil 3.2. Adatepe Köyünün Geleneksel Konut Dokusu	23
Şekil 3.3. Adatepe Köyünde Artan Yeni Yapılaşmalar.....	24
Şekil 3.4. Geleneksel Dokuya Uyum Sağlamayan Müdahaleler.....	25
Şekil 3.5. Yeşilyurt Köyünün Geleneksel Evleri.....	26
Şekil 3.6. Solda Artan Yeni Yapılaşmalar ve Sağda Doku ile Uyumsuz.....	26
Şekil 3.7. Köyde Artan Turizm Faaliyetleri ve Otelden Görünüm	27
Şekil 3.8. Solda B2 Evi ve Sağda Evin Bahçesi.....	27
Şekil 3.9. Büyükhususun Köyü ve Yapılan Fiziksel Müdahaleler	28
Şekil 3.10. Yeni Gelen Kullanıcının Restore Ettiği Bir Konut	28
Şekil 3.11. Şirince Köyünün Geleneksel Dokusu	29
Şekil 3.12. Şirince Matematik Köyü	30
Şekil 3.13. Geleneksel Dokuya Uymayan Müdahaleler ve Eklentiler	31
Şekil 3.14. Doğanbey Köyünün Geleneksel Konut Dokusu	32
Şekil 3.15. Geleneksel Dokuyu Bozan Tadilatlar	33
Şekil 3.16. Doğanbey Köyünün Tadilatlardan Sonraki Hali.....	33
Şekil 3.17. Selimiye Köyü Limanı ve Tarım Alanları.....	34
Şekil 3.18. Mevcut Doku İle Uyumsuz Yeni Yapılaşmalar	35
Şekil 3.19. Alaçatı'da Artan Nüfus ve Ticari Mekânlar.....	36
Şekil 4.1. Cumalıkızık Köyünün Coğrafi Konumu	39
Şekil 4.2. Eğrek Meydanı	40
Şekil 4.3. Solda Köy Kahvesi, Sağda Caminin Girişi	41
Şekil 4.4. Cumalıkızık Köyünden Eski Fotoğraflar (1981 yılı)	42
Şekil 4.5. Cumalıkızık Köyünün Eski Hâli (1981 yılı)	43
Şekil 4.6. Cumalıkızık Köyünün Geleneksel Evleri.....	43
Şekil 4.7. Cumalıkızık Köyü Kırsal Soylulaşma Süreci.....	45

Şekil 4.8. Köyde Çekilen Diziler.....	45
Şekil 4.9. Cumalıkızık Köyü Hali Hazır Vaziyet Planı.....	46
Şekil 4.10. Cumalıkızık Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı.....	47
Şekil 4.11. Kınalı Kar Dizisinin Çekildiği Yer	49
Şekil 4.12. Köylülerin Yetiştirip Sattığı Ürünler	50
Şekil 4.13. Cumalıkızık Köyünde Fotoğraf Çekimi	51
Şekil 4.14. Cumalıkızık Köyüne Sonradan Yapılan Niteliksiz Ekler	55
Şekil 4.15. Zemin Katlarda Görülen İşlev Değişiklikleri.....	55
Şekil 4.16. Cumalıkızık Köyündeki Yapılarda Değişen İşlevler Haritası.....	58
Şekil 4.17. Yapıların Değişmişlik Durumu	60
Şekil 4.18. Köyde Yeni Açılan Ticari İşletmeler	61
Şekil 4.19. Köyde Artan Otopark İhtiyacı.....	61
Şekil 4.20. Köyün Çeperlerine Yapılan, Geleneksel Doku ile Uyumsuz Evler	62
Şekil 5.1. Cumalıkızık Köyünün Geleneksel Konut Dokusu ve Sokakları.....	64
Şekil 5.2. Yapılardaki Eskime ve Bozulmalar.....	65
Şekil 5.3. Yapıların İşlevlerindeki Dönüşüm	67
Şekil 5.4. Solda Cumalıkızık Köyünün Eski ve Sağda Yeni Hali.....	68
Şekil 5.5. Geleneksel Dokuya Uyum Sağlamayan Bireysel Müdahaleler	69

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1. Cumalıkızık Köyünün Nüfus Verileri (TUIK ve muhtarlık verileri).....	52
Tablo 4.2. Cumalıkızık Köyünün Sosyal Yapısındaki Değişiklikler	53
Tablo 4.3. Cumalıkızık Köyünde Görülen Fiziksel Değişiklikler.....	57

Enstitü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Mimari Tasarım

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans - Eylül 2022

ÖZET

Tarih boyunca kentler sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Kentlerin bazı bölümleri eskiyip bozulurken bazı bölümleri de yenilenmeye ve gelişmeye devam eder. Bu yenilenme ve gelişmeler aynı zamanda sosyal ve fiziksel bazı değişikliklere sebep olabilir. Soylulaşma, kent merkezlerindeki konut stokunun zamanla eskiyip çöküntü hâle gelmesiyle yapılan yenileme ve iyileştirme çalışmaları sonucunda yerleşimdeki mülkiyetlerin ve sosyal sınıfın değişmesi durumudur. Genellikle kenti ve kentsel dinamikleri ilgilendiren bu kavramın günümüzde kırsal mekânlardaki karşılığı ve yansımaları da önemli bir araştırma konusu olmuştur. Literatürde kırsal soylulaşma olarak adlandırılan bu olgu kentlerin kalabalık ve yoğun temposundan kaçmak ve doğa ile iç içe bir hayat sürdürmek için kentli yüksek gelir grubu insanların kırsal mekânlara göç etmesi ile başlar. Kentlerden gelen bu yeni gruplar kentli yaşam tarzını ve alışkanlıklarını kırsal mekânlara taşırlar. Böylece değişen insan profili, sosyal yapıyı, fiziksel çevreyi ve sosyo-ekonomik düzeni kendi yaşam şekli ve ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirerek kırsal soylulaşmaya neden olur.

Bu tez çalışmasında son yıllarda çeşitli nedenlerle etkisini daha belirgin hissettiren soylulaşma kavramı kırsal bir mekân olan Cumalıkızık köyü özelinde oluşum-süreç-sonuç eksenli bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Tezin asıl amacı kırsal soylulaşmanın sosyal yapıyı ve fiziksel çevreyi nasıl değiştirip farklılaştırdığını irdelemektir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinde yer alan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sosyal yapıdaki değişiklikleri ifade etmek için, alan incelemesi ve gözlem de fiziksel çevredeki değişiklikleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu tez çalışmasında Türkiye kırsallarında kırsal soylulaşmanın görüldüğü kırsal alanlar

mercek altına alınmıştır. Tez kapsamında, bu kırsallardan doğal ve kentsel sit alanı ilan edildiği için kırsal mimari değeri yüksek olan, geleneksel kırsal dokusu özgün olan, UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınan, tarihi ve kültürel çekiciliği yüksek olduğu için turizm potansiyeli de yüksek olan Cumalıkızık köyü seçilerek tezin kapsamı daraltılmıştır. Seçilen bu örneklem, kırsal soylulaşmanın mekânlara, kıra özgü yaşam şekline ve değişen insan profiline etkilerini çok yönlü değerlendirmeyi mümkün kılmıştır. Böylece sınırlı sayıda örneklerine rastladığımız kırsal soylulaşma literatürüne katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Soylulaşma, Sosyal ve Fiziksel Değişiklikler, Kırsal Miras

Institute: Institute of Graduate Studies

Department: Architecture

Programme: Architectural Design

Supervisor: Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

Degree Awarded and Date: Master's Degree – September 2022

ABSTRACT

Throughout history, cities are in constant change and transformation. While some parts of the cities get old and deteriorate, some parts continue to be renewed and developed. These renewals and developments can also cause some social and physical changes. Gentrification is the situation in which the property and social class in the settlements change as a result of the renovation and improvement works carried out as the housing stock in the city centers becomes old and collapsed over time. The equivalent and reflections of this concept, which generally concerns the city and urban dynamics, in rural areas have also been an important research topic. This phenomenon, which is called rural gentrification in the literature, begins with the migration of high-income urban people to rural areas to escape from the crowded and intense tempo of cities and to live a life intertwined with nature. These new groups coming from the cities carry the urban lifestyle and habits to the rural areas. Thus, changing human profile causes rural gentrification by reshaping the social structure, physical environment, and socio-economic order according to their own lifestyle and needs.

In this thesis study, the concept of gentrification, which has become more prominent for various reasons in recent years, has been evaluated from a formation-process-result-oriented perspective in the rural area of Cumalıkızık village. The main purpose of the thesis is to examine how rural gentrification changes and differentiates the social structure and physical environment. In the study, the semi-structured interview technique in qualitative research methods was used to express the changes in the social structure, and field study and observation were used to express the changes in the physical environment. In this thesis study, rural areas where rural gentrification is seen in rural areas of Turkey are examined. Within the scope of the thesis, Cumalıkızık

village, which has a high rural architectural value because it has been declared a natural and urban protected area, has a unique traditional rural texture, was included in the World Heritage List by UNESCO, and has a high tourism potential due to its high historical and cultural attractiveness, was chosen for the thesis. The scope has been narrowed. This selected sample made it possible to evaluate the effects of rural gentrification on places, rural lifestyles and changing human profiles in many ways. Thus, it is aimed to contribute to the rural gentrification literature, which we have encountered in a limited number of examples.

Keywords: Rural Gentrification, Social And Physical Changes, Rural Heritage

1. GİRİŞ

Soylulaşma kavramı kent mekânlarının zamanla eskiyip bakımsız kalması sonucunda yapılan yenileme ve canlandırma çalışmaları ile bu mekânlara yeni insan profillerinin yerleşmesidir. Çok yönlü olan bu kavramın fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik bazı etkileri vardır. Soylulaşma kavramına dair yapılan çalışmalar soylulaşmanın yalnızca kent merkezleri ve kent içi mekânlarda değil, kırsal mekânlarda da yaygınlaştığını göstermektedir. Kent ve kenti etkileyen dinamikler bağlamında sıklıkla ele alınan soylulaşma kavramının kırsal alanlardaki karşılığı, kırsal hayatın gündelik pratiklerini nasıl dönüştürdüğü ve sosyal ilişkilere etkileri üzerine yapılan çalışmalar akademik çerçevede oldukça sınırlıdır.

Günümüzde insanlar kentlerin kalabalık, yoğun ve kaotik yapısından kaçarak doğa ile iç içe olmak, yaşam tarzını daha basite indirgemek ve sakin bir hayat sürdürmek için kentlerden uzaklaşmak eğiliminde olup, kırsal alanlara göç etmektedirler. Kentten kırsal alanlara göç hareketi soylulaşma olgusunu kırsal mekânlara da taşımıştır. Literatürde “tersine göç” olarak adlandırılan bu göç hareketi son yıllarda ivme kazanmış olup konunun güncelliğinin de altını çizmektedir (Yenigül, 2016).

Kırsal yerleşimlerdeki geleneksel evler kentlerden gelen yeni kullanıcı profiline konfor düzeyleri, ihtiyaçları ve beğenileri doğrultusunda yenilenip dönüşmektedir. Kırsal soylulaşma olarak adlandırılan bu durum sosyal yaşantıda, fiziksel çevrede ve ekonomik düzende bazı değişikliklere sebep olmaktadır. Kırsal yerleşimler tarıma dayalı üretimin ve hayvancılık faaliyetlerinin devam ettiği düşük nüfusa hizmet veren mekânlar iken kentsel mekânlar daha karmaşık, hizmet sektörünün ön planda olduğu yüksek nüfusa hizmet veren mekânlardır. Günümüzde kırsal üretim faaliyetlerinin azalması, tarımın modernize edilmeye başlaması ve bazı temel hizmetlere erişimin zorlaşması kırsal alanlarda görülen sorunlardandır. Uygulanan kırsal politikalar ise çoğunlukla nüfus kaybını önlemeyi ve kırsal ekonomiyi canlandırmayı hedeflemektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006; Kırsal Kalkınma Planı, 2011). Bu sayede kırsal alanlara ilgi artmakta ve kırsal alanlar dönüşmektedir.

Kırsal soylulaşma olarak nitelendirilen bu olgu aslında kentsel birikimin kırsal alanlara yansması şeklindedir.

Kentlerden kırsal alanlara göç eden yeni insan profili karma yapıda olup eğitim ve gelir düzeyi yüksek insanlardan oluşmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan insan profili ise daha homojen yapıda, eğitim düzeyi düşük ve geleneklerine bağlı olduğu için sosyal yapıda yaşanan değişikliklere karşı daha hassas ve kırılğan bir tutum içindedirler. Aslında kırsal soylulaşma ile yaşanan sosyo-mekânsal değişiklikler kırsal ekonominin tarım sektöründen hizmet sektörüne dönüştüğünün de altını çizmektedir. Kentli yeni gelenler her ne kadar kırsal mekânları koruma ve onarma eğiliminde olsalar da kentte edindikleri alışkanlıklarını kırsal mekânlara taşırlar ve bu mekânları dönüştürürler. Bu dönüşüm çok boyutlu olup sosyal, fiziksel, ekonomik boyutta etkileri vardır ve bu etkiler birbirini de besleyebilir. Bir taraftan sosyal yapı ve alışkanlıklar değiştirirken diğer taraftan fiziksel çevre ve gelir kaynakları da değişebilir.

Kırsal soylulaşmanın etkisiyle görülen değişikliklerin sosyal yapıya ve fiziksel çevreye etkileri bu tezin ana konusudur. Özellikle son yıllarda Türkiye kırsallarında da sıkça görülmeye başlanan bu olgu Çanakkale, İzmir, Aydın, Bursa, Muğla gibi farklı kentlerdeki kırsal yerleşimlerde görülmeye başlamıştır. Diğer bölgelerde de yayılma eğilimindedir. Çanakkale’de Adatepe, Yeşilyurt ve Büyükhusun köyleri, İzmir’de Şirince köyü, Aydın’da Doğanbey köyü, Bursa’da Cumalıkızık köyü, Muğla’da ise Selimiye köyü literatürde geçen kırsal soylulaşmanın görüldüğü yerleşimlendendir. Çalışmanın 3. bölümünde bu örneklere de değinilmiştir. Araştırma çerçevesinde Bursa’daki Cumalıkızık köyünün örneklem olarak seçilmesinde etkili olan faktörler; Cumalıkızık köyünün doğal ve kentsel sit alanı ilan edilmesi, kırsal mimari değerinin yüksek olması, geleneksel kırsal dokusunun özgün olması, Dünya Miras Listesi’nde yer alması, tarihi ve kültürel çekiciliğinin olması ve turizm potansiyeline sahip olmasıdır.

Cumalıkızık köyü için bugüne kadar birçok araştırma ve alan çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalar köyü farklı yönleriyle incelemiştir. Tas ve arkadaşları (2009) köyün sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması için gereken önlemleri katılımcı yaklaşımla değerlendirirken, Güleç (2011) köyü sosyolojik açıdan ele almış, Demir ve Boz (2017) köyü kırsal kalkınma açısından değerlendirilmiştir. Pirselimoglu Batman ve

arkadaşları (2019) kültürel peyzajların kırsal turizmle ilişkisini değerlendirirken, Çetin kültürel miras ve turizm algısından bahsetmiş, Özen (2021) ise kırsalın küreselleşmesi ve tüketim vurgusuyla incelemiştir. Köyü yangın ve yapı malzemeleri açısından analiz eden farklı çalışmalar da mevcuttur.

Kırsal soylulaşma süreci ve sonuçları her bir kırsal alan için farklı ve o alana özgüdür. Fakat yaşanan değişimler noktasında benzer sonuçlar elde edilebilir. Bu çalışmada, Bursa Cumalıkızık köyü özelinde kırsal soylulaşma süreci ele alınmış, kırsal soylulaşmanın neden olduğu fiziksel ve sosyal değişiklikler kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir. Bu tez çalışmasında Bursa Cumalıkızık köyündeki kırsal soylulaşma ile görülen fiziksel ve sosyal değişiklikler farklı yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Kırsal soylulaşmanın, sosyal yapı üzerindeki etkilerine ve bu etkilerin kırsal mekânsal olarak nasıl değiştirip farklılaştırdığına vurgu yapılmıştır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden; sosyal değişiklikleri incelemek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Köy muhtarı, köy sakinleri, köyde ticaret yapanlar ve köyü ziyaret edenler ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda bir söylem analizi yapılarak birtakım anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu kelimelerden hareketle köyün sosyal yapısındaki değişiklikler incelenmiştir. Alan incelemesi ve yerinde gözlem ile de kırsal soylulaşma ile görülen fiziksel değişiklikler incelenmiştir. Betimsel analiz ve tema analizi kullanılarak, alan incelemesinden elde edilen veriler gözlem notlarıyla da ilişkilendirilerek, kategorize edilmiştir. Sonrasında bu kategoriler fotoğraflarla desteklenmiş ve çıkarımlar yapılarak fiziksel değişiklikler incelenmiştir. Betimsel analizde asıl amaç, alan incelemesi ve gözlemlerden elde edilen verilerin, düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde okuyucuya aktarılmasıdır. Böylece konu birden çok boyutuyla ele alınmıştır.

1.1. Tezin Amacı ve Önemi

Bu çalışmada genellikle kentsel ölçekte incelenen soylulaşma kavramı kırsal ölçekte mercek altına alınarak, soylulaşma kavramının kırsal mekândaki varlığına vurgu yapılmıştır. Çalışmada, kırsal soylulaşmanın etkisiyle görülen değişikliklerin fiziksel ve sosyal boyutu ele alınmıştır. Kırsal soylulaşmanın Bursa Cumalıkızık köyü örneğinde neleri değiştirip, farklılaştırdığının yanı sıra yaşam şeklini ve sosyal ilişkileri ne ölçüde değiştirdiğinin üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda kırsal

soylulaşma olgusunun sosyal yapıda ve fiziksel çevrede sunduğu deneyimler sorgulanmış ve çıkarımlar yapılmıştır.

Kırsal soylulaşma konusu ile ilgili akademik çerçeve oldukça dar ve araştırmalar sınırlı sayıdadır. Kırsal soylulaşmanın diğer soylulaşma türlerine göre daha farklı bir işleyişinin ve sonuçlarının olması bu çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Çalışmanın üç ana hedefi vardır; bunlardan ilki, ana vurgusu kırsal soylulaşma olan mimari bir tezin bulunmaması ve literatüre bu alanda katkı sağlamak, ikincisi Bursa Cumalıkızık köyünde kırsal soylulaşma ile değişen insan profilinin sosyal yapıda meydana getirdiği değişiklikleri irdelemek ve son olarak da kırsal soylulaşmanın etkisi ile değişen fiziksel çevreleri Bursa Cumalıkızık köyü özelinde incelemektir.

1.2. Tezin Kapsamı

Bu tez çalışmasında kırsal soylulaşma kavramı Bursa Cumalıkızık köyü örneğinde ele alınmıştır. Kırsal soylulaşma, Türkiye’de çoğunlukla Akdeniz ve Ege Bölgesi çevresindeki kırsal mekânlarda görölmüştür. Yapılan literatür incelemesinde Çanakkale’de Adatepe, Yeşilyurt ve Büyükhusun köyleri, İzmir’de şirince köyü, Bursa’da Cumalıkızık köyü, Aydın’da Doğanbey köyü ve Muğla’da Selimiye köyü kırsal soylulaşma sürecini deneyimleyen başlıca kırsal mekânlardır. Bu kavram diğer bölgelerdeki kırsal alanlara da yayılma eğilimindedir.

Bu tez çalışmasında örneklem seçimi yapılırken doğal ve kentsel sit alanı olması, kırsal mimari değerinin yüksek olması, geleneksel kırsal dokusunun özgün olması, Dünya Miras Listesi’nde yer alması, tarihi ve kültürel çekiciliği yüksek olduğu için turizm potansiyelinin de yüksek olması gibi öncüller göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda Bursa Cumalıkızık köyü seçilerek araştırmanın kapsamı daraltılmıştır.

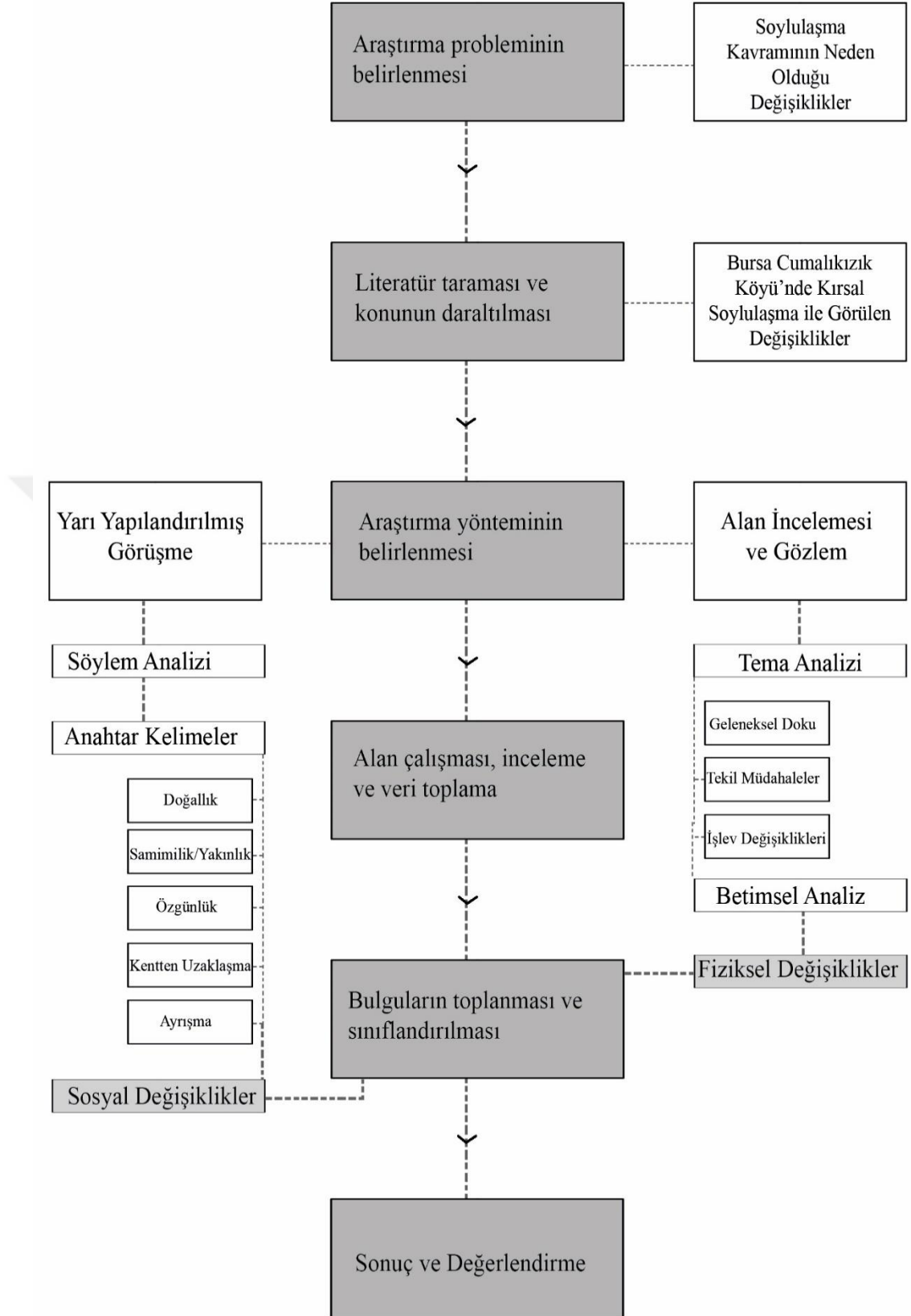
1.3. Tezin Yöntemi

Tezin araştırma problemi belirlenirken “soylulaşma” kavramı dikkat çekmiş ve yapılan araştırmalarda kavramın sosyal, çevresel, ekonomik bazı değişikliklere neden olduğu görölmüştür. Literatür taramasında soylulaşma kavramının kırsal mekânlarda da olduğu ve kırsal soylulaşma olarak nitelendirilen bu tür için yeterli literatür verisinin olmadığı görölmüştür. İşleyişinin ve sürecinin kentseldeki soylulaşma

örneklerine göre farklı olması araştırmanın bu yönde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Türkiye’de kırsal soylulaşmanın görüldüğü kırsal mekânlar araştırılmış, bu kırsal mekânlardan Cumalıkızık köyü seçilerek araştırmanın kapsamı daraltılmıştır. Bu köyün örneklem olarak seçilmesinde, Dünya Miras Listesi’nde yer alması, tarihi ve kültürel çekiciliğinin yüksek olması, doğal ve kentsel sit ilan edilerek koruma altında olması gibi faktörler etkili olmuştur.

Çalışmada 2 farklı nitel veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Bunlardan ilki kırsal soylulaşmanın sosyal yapıya etkilerini incelemek için köyde yaşayanlar ile yüz yüze yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerdir. Etik kuruldan gerekli izinler alındıktan sonra köy halkı ile yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır (Ek-1). Bu görüşmeler sonucunda bir söylem analizi yapılmış ve yapılan görüşmelerde köy sakinlerinin en çok üzerinde durup vurguladıkları söylemlerden bazı anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bunlar; doğallık, samimilik/yakınlık, özgünlük, kentten uzaklaşma ve ayrışma kavramlarıdır. Bu anahtar kelimeler ve köy halkının verdiği cevaplardan hareketle köyün sosyal yapısının değişimi değerlendirilmiştir.

Bir diğer veri toplama yöntemi ise kırsal soylulaşma olgusunun fiziksel mekândaki yansımalarını irdelemek için Cumalıkızık köyünde yapılan alan incelemesi ve gözlemdir. Gerekli izinler alınarak Yıldırım Belediyesi İmar Müdürlüğü’nden birtakım veriler alınmıştır (Ek-2). Bu inceleme ve gözlemlerden elde edilen veriler tema analizi ve betimsel analiz birlikte kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, tema analizini de kapsayan daha ayrıntılı bir analiz yöntemidir. Alan incelemesi ve gözlemlerde elde edilen veriler, geleneksel doku, tekil müdahaleler ve işlev değişiklikleri tema başlıklarına göre analiz edilmiştir. Daha sonra betimsel analiz yapılarak fiziksel değişiklikler ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Böylece kırsal soylulaşma kavramının çok boyutlu olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Şekil 1.1’de tezin sürecini anlatan akış diyagramı yer almaktadır.

Şekil 1.1. Tez Akış Diyagramı (Yazar Görseli)

1.3.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Görüşme; incelenen konu ile ilgili olarak katılımcıların duygu düşünce, deneyim ve yaklaşımlarından yararlanarak konu hakkında gözlemlenemeyen bilgilere ulaşılmasını sağlar. Yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşme ve odak grup görüşmesi olmak üzere 4 çeşidi vardır (Marshall, 1996). Yapılandırılmış görüşmede, sorular önceden belirlenmiş ve cevaplar için de seçenekler belirlenmiştir. Herkese aynı sorular sorulur, standarttır. Yarı yapılandırılmış görüşmede bazı sorular açık uçludur ve görüşülen kişinin araştırılan konuyla ilgili daha derinlemesine bilgi elde edilir. Sorular, önceden belirlenmiştir fakat konuşma esnasında konunun akışına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Yapılandırılmamış görüşmede, soruların hepsi açık uçludur ve konuyu derinlemesine incelemek söz konusudur. Sorular serbesttir, araştırılan konuyu keşfe yönelik sorular sorulur. Odak grup görüşmesinde ise 8-10 kişilik gruplarla görüşme yapılarak kişilerin görüşleri alınır. Gruptakilerin uzlaştığı ve zıtlaştığı konulara göre çalışma yorumlanır. Bu tez çalışması için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, sormayı planladığı soruları görüşme esnasında görüşmenin akışına bağlı olarak değiştirebilir ya da ek sorular sorarak araştırdığı konunun ayrıntılarını öğrenebilir. Görüşme, *“Araştırılan konu hakkında bireylerin yaşanmışlıkları, farklı deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşılmasına olanak sağlar”* (Bengtasson,2016; Seidman, 2006).

Görüşmeler sonucunda bir söylem analizi yapılmıştır. Çoğunlukla kültürel ve sosyal araştırmalarda kullanılan söylem analizi sosyal yaşamın ekonomik, siyasi, sosyal bütün yönlerini kapsamaktadır. Foucault (1969)’a göre *“her birey farklı olduğundan bireylerin söylemleri de birbirinden farklıdır.”* Söylem analizi öznel değildir. Bireyler söylem yaratamaz. Bunun yerine söylemler sosyal düzeyde mevcuttur.

Bu tez çalışmasında Bursa Cumalıkızık köyünde yaşayan köy sakinlerinden 30 kişi ile yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde, ilk olarak görüşme yapılacak kişilerden çalışma için izin alınmıştır. Daha sonra ses kaydı ve not tutularak, görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Sorular, İKÜ Etik Kurulu’nun 28.07.2022 tarihli etik kurul izni doğrultusunda yöneltmiştir (Ek-1). Bu görüşmelerde köyde görülen fiziksel ve sosyal değişikliklere yönelik sorular sorulmuştur. Bunlar;

- Nerelisiniz? Ne zamandır bu köyde yaşıyorsunuz?
- Köyünüzde geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
- Köyünüzün tanınmasını sağlayan unsurlar sizce nelerdir?
- Turist çekmek için siz de yaşadığınız mekânlarda değişiklikler yaptınız mı?
- Köyünüze gelen turist sayısı arttıkça köyde ne gibi değişiklikler meydana geldi?
- Köyünüzde son yıllarda meydana gelen değişim sürecinde köyün kendine özgü gelenek ve göreneklerinde neler değişti?
- Yeni gelenlerle iyi anlaşılıyor musunuz? / Yerli halk ile iyi anlaşılıyor musunuz?
- Köyünüzdeki komşuluk ilişkilerinde son yıllarda değişiklikler yaşandı mı?
- Alınan koruma kararları köyünüzün yapısını sizce nasıl etkiledi?
- Köyünüzde son 10 yılda yapılaşma miktarında artış oldu mu?
- Köyünüzün peyzaj düzeninde değişiklikler oldu mu?
- Hangi dönemlerde köyünüz daha çok ziyaret ediliyor?
- Köyünüzdeki boş arazilere istediğiniz evleri yapabiliyor musunuz?
- Köyünüzdeki yıpranmış ve eskimiş evleri yıkıp yerine yenilerini yapmak ya da onlara ek yapmak serbest mi?
- Köyünüzdeki eskiyen ve bozulan evleri istediğiniz şekilde onarabiliyor musunuz?

soruları sorulmuştur. Çalışmada görüşülen kişilerin isimleri değiştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda bir söylem analizi yapılmış ve bazı anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu anahtar kelimeler köy halkının yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında en çok söz ettikleri ve vurguladıkları kavramlara göre belirlenmiştir. Katılımcıların deneyimleri ve söylemleri farklı olsa da vurguladıkları noktalar benzerdir. Bu söylemlerden 5 tane anahtar kelime çıkarılmıştır. Bunlar; doğallık, samimilik-yakınlık, özgünlük, kentten uzaklaşma ve ayrışma kelimeleridir. Bu anahtar kelimelerden hareketle Cumalıkızık köyünün sosyal yapısında meydana gelen değişiklikler incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile köy sakinlerinin çevreleriyle ve birbirleriyle kurduğu sosyal ilişkiler değerlendirilmiştir.

1.3.2. Alan İncelemesi ve Gözlem

Sosyal yapıdaki değişiklikler analiz edildikten sonra, alan incelemesi ve yerinde gözlem yapılarak fiziksel değişiklikler incelenmiştir. Bunu yaparken de tema analizi

ve betimsel analizden yararlanılmıştır. Tema analizi, yapılan bireysel ya da grup görüşmelerini bazı kategorilere ayırarak alt ve üst başlıklar çerçevesinde değerlendirir. Böylece görüşmecilerin hangi alt ve üst başlıklarda görüş bildirdikleri daha kolay analiz edilir. Betimsel analiz tema analizini de kapsamaktadır.

Betimsel analizde elde edilen veriler düzenlenerek okuyucuya aktarılır. Betimsel analizdeki asıl amaç; “Görüşme ve gözlem sonucu toparlanan verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuyla buluşturulmasıdır” (Baltacı, 2019).

Betimsel analiz 4 aşamadan oluşur. Bunlar; analiz için bir çerçeve oluşturma, bu çerçeveye verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Burada önemli olan araştırılan bağlamı anlamak, seçilen içeriklere göre alanı yorumlamak ve analitik genelleme ile sonuca ulaşmaktır.

Cumalıkızık köyündeki fiziksel değişiklikleri analiz etmek için alan incelemesi ve yerinde gözlemler yapıldıktan sonra oluşan dokümanlardan hareketle fiziksel çevredeki değişiklikleri aktaran bir tema analizi yapılmış ve bazı kategoriler belirlenmiştir. Bu kategorileri belirlerken alanın geleneksel dokusu da fotoğraflanmış, böylece yapılan müdahaleler ve gözlemlenen fiziksel değişiklikler daha kolay anlaşılır şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Belirlenen kategoriler; geleneksel doku, tekil müdahaleler ve işlev değişiklikleridir. Bu kategoriler alanda çekilen fotoğraflarla desteklenmiştir. Bunun sonucunda elde edilen veriler düzenlenerek betimsel analiz ile birleştirilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

2. SOYLULAŞMA

Bu bölümde tezde adından sıkça söz edilen “soylulaşma” kavramına değinilmiş, bu kavramın anlamından, gelişim sürecinden ve yaklaşımlardan bahsedilmiştir.

2.1. Soylulaşma Kavramı

Soylulaşma terimi İngilizce’de “gentrification” kelimesinin karşılığı olarak kullanılan, literatürde ise “mutenalaştırma, seçkinleştirme, asilleştirme, burjuvalaştırma” gibi değişik isimlerle anılan bir kavramdır.

Soylulaşma kavramı çok boyutlu bir dinamiktir. En genel tanımıyla; kent içi mekânların zamanla eskiyerek çöküntü hale gelmesi ile yenileme ve canlandırma yapılması sonucu bu mahallelerde yaşayan alt gelir gruplarının yerini orta ve üst gelir gruplarının almasına soylulaşma denir. Bu yenileme ve canlandırma hareketleri yeni orta sınıf ile işçi sınıfını karşı karşıya getirerek toplumsal niteliği değiştirmektedir. Bununla beraber ekonomik, mekânsal, kültürel ve politik etkileri de mevcuttur.

Doğal afet, savaş, göç gibi olağanüstü olaylarla ya da küreselleşme ve sanayisizleşmeye bağlı olarak oluşan toplumsal gerileme ve mekânsal çöküntü kapitalist dönüşüm sürecinin bir parçasıdır. Küreselleşmeyle beraber kentlerin giderek büyümesi ve nüfus yoğunluğunun artması yenilenme ihtiyacının da artacağını ve çeşitleneceğinin bir göstergesidir. Küreselleşme ve sermaye hareketleri kentli yaşamını etkileyen ve insan ilişkilerini şekillendiren unsurlardır.

Soylulaşma terimi ile ilgili çalışmalar iki temel yaklaşım üzerinde durur. Bunlardan ilki Neil Smith’in (1979) öne sürdüğü rant farkı teorisidir. Bu teoriye göre terk edilmiş, bozulmuş, eskimiş kent merkezlerine yapılan yatırımlar alanı canlandırarak ekonomik değerinin artmasını sağlar. Özellikle son 30 yılda hizmet sektörünün gelişmesiyle kent merkezleri farklı fonksiyonlar kazanmış ve buradaki terk edilmiş konutlara talep artmıştır. Böylece arsa ve konut fiyatları yükselmiş olup kent merkezine yapılacak yeni

yatırımların önü açılmıştır. Bu yaklaşım kavramın arz yönünü vurgulamaktadır. Fakat bu çok yönlü kavramı değerlendirmek noktasında eksik kalmaktadır.

İkinci yaklaşım ise David Ley'in (1996) sürecin sosyal ve mekânsal dönüşüm boyutlarını vurgulayan yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre kent içi eskimiş ve bozulmuş alanlara orta ve üst gelirli insanların yerleşerek kendi kültürlerini ve sosyal yaşantılarını buldukları çevreye aktarır ve bu çevreleri değiştirir. Kent merkezindeki bu konut alanları taşıdıkları tarihi veya kültürel değerler nedeniyle sanatçı ve akademisyenlerin dikkatini çekmektedir. Böylece eski ve yıpranmış yapılara ve çevrelere olan ilgi artar. Bu yaklaşım soylulaşma kavramını irdelemekte daha açıklayıcı olsa da sürecin ekonomik boyutunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Behar ve İslam, 2006: 34). İki yaklaşım da birbirini tamamlayan niteliklere sahip olduğundan iki yaklaşımı birlikte düşünerek değerlendirme yapmak daha verimli olacaktır.

Eğer kendiliğinden, spontane olarak gerçekleşen bir değişim süreci söz konusu ise “soylulaşma”, dış müdahalelerin tetiklemesi ile oluşan bir değişim süreci söz konusu ise “soylulaştırma” olarak nitelendirmek daha uygun olacaktır (İslam, 2009). 2000lerden sonra soylulaşma giderek kamu aktörleri ve sermayelerin şekillendirdiği bir sürece doğru evrilmiştir. Uygulanan konut politikaları kent merkezlerindeki eskimiş konut arazilerinin rehabilite edilerek, iyileştirilmesi adı altında bu arazilerin gelire dönüşmesini sağlamak ve bu arsalarla yatırım yapılmasını teşvik etmek dış müdahaleler olduğundan soylulaştırma olarak nitelendirilir. Bugün gelinen noktada ise kentsel dönüşüm ve soylulaşma arasında bir ayrımdan ziyade bu iki süreci bütünsel olarak değerlendirip yorumlama durumu söz konusudur.

Günümüzde yaygınlaşan neoliberal politikalar, soylulaşmanın neden olduğu olumsuz etkileri arttırmaktadır. Bu da birtakım mekânsal ve toplumsal krizlere sebep olmaktadır. Kent içi alanlarda yapı yoğunluğu ve kentsel hareketlilik artmaktadır. Gelir düzeyi düşük işçi sınıfı için yaşam şartları iyice zorlaşır. Kent içi yaşam alanları sınırlandırılır ve kentsel mekânın olanaklarından faydalanamaz hale gelirler. Bu da onları göç etmeye iter.

Soylulaştırmada ise, kent içi mekânların arsa ve mülkiyet değerleri kentsel strateji olarak değerlendirip, rant oluşturarak yeni gelen orta sınıfa ayrıcalık sağlanmaktadır. Yenileme projelerinin ölçek ve büyüklükleri mevcut yapı stoku ile uyum

sağlayamamakta ve fiziksel çevreyi bozmaktadır. Bu da bir tarafta gecekondular diğer tarafta ise rezidans gibi birbirinin zıddı sayılabilecek yaşam tarzlarını bir araya getirir ve zamanla mevcut kullanıcılar bu alanlarda yaşayamaz hale gelir (Hamiloğlu, 2019).

Literatürde yeni gelenler "yeni orta sınıf, profesyoneller ya da genç kentli kesim" olarak tanımlanmaktadır. Yeni gelenlerle birlikte toplumsal ilişkiler de yeniden şekillenmektedir. Her bir grup farklı bir kimliğin temsilidir ve kent içi mekânın kimliğini de etkilemektedir. Bu durum kapitalizmi güçlendirmekte, iki farklı grubu ayrıştırarak eşitsizliğe sebep olmaktadır (Şekil 2.1). Zeynep Merey Enlil, soylulaşma olgusunu "kent merkezlerinin sınıfsal anlamda yeniden yapılanmasının konuta ilişkin bir boyutu" olarak değerlendirmiştir (Behar ve İslam, 2006:33).

Şekil 2.1. Toplumsal Ayrışma (Yazar Görself)

Bir başka deyişle soylulaşma, alt sosyo-ekonomik grupların yaşadıkları eskimiş ve yıpranmış kentsel alanların orta ve üst sosyo-ekonomik gruplar tarafından yenilenerek bu alanların sosyal yapısını değiştirilmesi durumudur. Orta gelirli aileler bu kentsel alanlara yerleşerek, buradaki konut piyasasının canlanmasına neden olur. Bu da mevcutta bölgede yaşayan düşük gelirli ailelerin maddi imkânlarını zorladığından onları göç etmek zorunda bırakır. Aslında soylulaşma kavramı, konut stokundaki değişim sürecini anlatır. Kentsel dokunun bozulmaya yüz tutmuş tarafının zamanında müdahale ile iyileştirilip, yenilenmesi gibi görünse de arka planda yerinden edilen

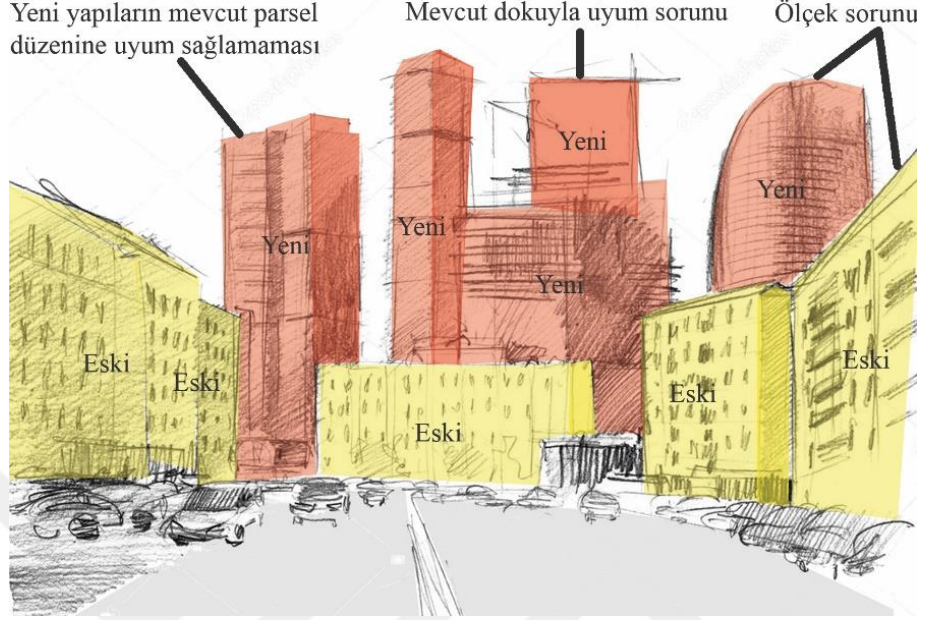
yaşamlar ve değişen sosyal yapı göz ardı edilmektedir. Bu eski evlerin yerine yapılan yeni evlerin niteliği ve fiziksel çevreye uyumu da üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur.

Kavrama dair farklı bakış açıları mevcuttur. Bu kavramı, yatırım ve arsaların yeniden kullanımı olarak değerlendiren tüketici temelli yaklaşıma göre, tüketilen unsurlar belirli zevk ve estetiklere göre yeniden canlanır. Ortak çıkarlar üzerine kentsel peyzajın değişimi fiziksel çevreyi değiştirmekte ve alanın asıl sahiplerini uzaklaştırmaktadır (Smith ve Williams, 2015). Ekonomi ve mülkiyetin ön planda olduğu bu yaklaşımda uzun süre yatırım yapılmamış ve eskimiş atıl alanlar yeniden yatırım sürecine girmektedir. Böylece eskiyen ve bozulan bu atıl alanlar iyileştirilmekte ve canlanmaktadır.

Soylulaşmanın şahıs öncelikli sosyo-ekonomik yaklaşımına göre ise soylulaşma eskimiş ve gerilemiş alanlara yeni kişilerin taşınmasıyla oluşan sınıfsal ayrım ve yer değiştirme şeklinde değerlendirilmektedir. Boş bir araziye lüks yeni yapıların inşa edilmesi ya da lüks konutların yüksek gelirli kişilerden yüksek gelirli kişilere satılması soylulaşma olarak değerlendirilemez (Ergün, 2004).

Soylulaşma süreci ve sonuçları her alanda farklılık gösterebilir. Ayrıca mekânsal ve toplumsal yönleri arasında da katı bir ayrım söz konusudur. Bu yüzden genelleme yapmak oldukça zordur. Fakat ortak yaklaşım olarak “soylulaşma kavramı ekonomik değişimin yanında fiziksel ve sosyal değişiklikleri de içerir” görüşü mevcuttur. Konut alanları yeni kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürülerek yenilenmekte, ekonomik değeri de artmaktadır. Yaşam standartları yükselmekte, kültürel değerler ve mekânsal düzen değişmektedir. Mülkiyetlerin değerlendirilmesi ekonomik fırsatlar yaratır. Soylulaşma sonucunda kentsel yaşam şartları iyileşir. Özellikle kent içi ekonomiyi canlandırmak ve iş alanlarını kent merkezine yakın konumlandırmak için üretilen kentsel politikalar, kent merkezlerini ticari amaçlara yönelik dönüştürmektedir. Kent içi alanlar tüketim mekânları haline gelmektedir. Kent merkezleri çoğunlukla hizmet sektörü için ofisler, konutlar ile yenilenerek yatırım bölgeleri haline gelirler. Uygulanan konut politikaları eskimiş ve gerilemiş bu alanların rehabilite sürecini destekler niteliktedir. Arazilerin gelire dönüşmesinin yolunu açan politikalar uygulanmaktadır. Günümüzde değişen sanayi ve hizmet istihdamı mevcut konut stokuyla beraber endüstriyel çevreyi de değiştirip dönüştürür. Soylulaşmanın etkisiyle

sanayi istihdamı azalırken hizmet istihdamı artmaktadır. Soylulaşma, “toplumsal ve ekonomik bu dönüşümlerin somut olarak görülebilen mekânsal karşılığıdır” denebilir (Smith ve Williams, 1986) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Soylulaşmanın Neden Olduğu Mekânsal Problemler (Yazar Görseli)

Illinois of Chicago’da profesör olan Gonzales çalışmalarında; soylulaşma sürecinin başlayabilmesi için bazı öncüller gerektiğini vurgulamıştır.

“Alandan gelir elde etmeye meyilli girişimciler, arazi geliştiriciler, inşaat firmaları ve sigortacılardan oluşan bir soylulaşma sanayisi, bölgeyi sahiplenen, uzun yıllardır yaşamış ekonomik gücü yetersiz yöre halkı, bölgeye taşınmak için gelir düzeyi yüksek, hareketlilik arayan profesyoneller,” (Ergün, 2004).

Gonzales, süreçten en çok etkilenenlerin yüksek kira ve vergi ödeyemeyecek durumdaki düşük gelirli yerli halk ve yaşlılar olduğunu da vurgulamaktadır.

Konu akademik çerçevede çok yönlü boyutlarıyla ele alınsa da çoğunlukla eski kent içi alanların yaşatılması, canlandırılması ve popülerliğinin artması gibi söylemlerle medya gündeminde yer bulmaktadır.

2.2. Geçmişten Günümüze Soylulaşma

Terim, sosyolog Ruth Glass tarafından 1964 yılında ilk kez kullanılmıştır. Londra'da işçilerin yaşadığı gerilemiş mahallelerdeki konut stokunun zamanla orta ve üst gelir grubu insanlar tarafından satın alınıp yenilenmesiyle daha lüks ve konfor düzeyi yüksek konutlar inşa edilmesi sonucunda sosyal yapının da değişime uğraması durumunu anlatabilmek için kullanılmıştır (Uysal, 2006).

İlk olarak İngiltere'de görülmeye başlanan soylulaşma uygulamaları zamanla ABD, Kanada, Avustralya, Hollanda, İspanya, Finlandiya gibi ülkelere de yayılmış ve bu ülkelerde de soylulaşma uygulamaları gözlemlenmiştir (Yenigül, 2016).

Türkiye'de ise 1980lerin başında İstanbul'da ortaya çıkan soylulaşma süreci üç dalga şeklinde olmuştur. Birinci dalga Kuzguncuk ve çevresinde görülmüştür. 1970lerin sonlarında Cengiz Bektaş'ın Kuzguncuk'ta bir ev satın alıp evi yenilemesiyle başlayan süreç zamanla diğer mimar, yazar ve sanatçıların da bölgeye ilgi duymasını sağlamış, böylece burası profesyonel kesimin yerleştikleri bir bölge halini almıştır. Süreç kendiliğinden gelişmiş olmakla beraber çevresel faktörlerin zengin olması da sürecin gelişmesinde etkilidir. Bu sürecin sonunda sosyal ve mekânsal olarak olumsuz bir etkiye rastlanmamıştır (Uzun,2000).

İkinci dalga 1980li yıllarda Beyoğlu'nda bulunan Cihangir, Galata, Asmalımescit çevresini kapsayan kesimde görülmüştür. Kent merkezine yakın, erişimin rahat ve kolay olmasının yanı sıra tarihi yapı stokunun olması bu semtleri cazip kılmaktadır. Bu da soylulaşma sürecinin başlamasında etkilidir. Bölgenin gerek tarihi değeri gerekse merkeze yakınlığı soylulaşma sürecini başlatan etmenlerdir.

Üçüncü dalga ise 90lı yılların sonlarında Haliç'te bulunan Fener, Balat mahalleleri ve çevresinde görülmüştür. Şehrin en yoksul bölgelerinden olan bu mahalleler kurumsal müdahalelerin etkisiyle bu süreci yaşamıştır. Bölgedeki şartları iyileştirmek ve rehabilitasyonu sağlamak adına soylulaşma kavramı bir kentsel yenileşme politikası olarak kullanılmış ve süreç dış müdahalelerin etkisiyle gerçekleştiğinden "soylulaştırma" kavramına örnek teşkil etmiştir. Bu üç dalganın da başlangıcı, süreci ve işleyişi farklıdır. Tolga İslam (2005), süreçleri şöyle değerlendirir; *"Her soylulaşma dalgasının arkasında farklı bir itici güç vardı: ilkinde, zengin çevresel değerler, ikincisinde yoğun kültür ve eğlence etkinlikleri üçüncüsünde ise kurumsal bir yatırım projesi."*

Daha sonra bu kavram İstanbul'un farklı semtlerinde (Sulukule ve Fikirtepe gibi) de etkisini göstermeye başlamıştır. Fakat bu örnekler de kamu aktörleri ve sermayelerin etkisiyle gerçekleştiğinden, bu bölgelerde rant oluşturarak, bölgenin yenilenmesi de dış müdahalelerin dahil olmasıyla gerçekleştiğinden “soylulaştırma” örnekleridir. Son yıllarda soylulaştırma kavramının örnekleri daha çok artmaktadır. Soylulaştırma, kentsel strateji olarak benimsenmiş ve uygulamaları artmıştır. Zamanla varlığı başka şehirlerde de gözlemlenen bu kavramın Türkiye'deki yeri iyice belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Soylulaştırma kavramı bir tür yenileme ve iyileştirme sürecidir. Birden çok boyutu olan bu kavram aslında bir süreçtir. Yapıların bozulmasından yenilenmesine kadar geçen zamanı kapsayan ve bu zaman içerisinde fiziksel ve sosyal değişikliklere de sebep olan bir süreçtir.

Bu kavram da zaman içerisinde değişerek farklı türlerle anılmaya başlanmıştır. Geleneksel soylulaştırma, ticari soylulaştırma, devlet eksenli soylulaştırma, yeni inşa yoluyla soylulaştırma gibi türleri kentsel bağlamda olan soylulaştırma çeşitleridir. Farklı isimlendirilseler de bu türler kimi zaman birbiriyle etkileşim içinde olan kimi zaman da iç içe geçebilen etkilere sahiptir. Her bir kentsel mekânın soylulaştırma dinamikleri ve süreci farklı ilerlemektedir. Bu yüzden soylulaştırma sürecini deneyimleyen alanlarda, yere özgü değerlendirme yapmak genelleme yapmaktan daha net ve doğru sonuçlar verecektir.

Başlangıçta kent çevrelerinde ve kent içi mekânlarda etkisini gösteren soylulaştırma kavramı ilerleyen yıllarda kırsal mekânlara da sıçramıştır. Soylulaştırma kavramı eskimiş konut bölgelerinde görülebileceği gibi kentlerin çeperlerindeki kırsal alanlarda da görülebilir. 2000li yıllara gelindiğinde kırsal alanlarda etkisi gözlemlenen bu kavram literatürde “kırsal soylulaştırma” olarak bilinir. Kentlerdeki yoğun tempodan sıkılan ve yorulan insanların kırsal alanlara göç etmesiyle beraber soylulaştırma süreci ve etkileri de kırsal alanlara da taşınmış oldu. Böylece soylulaştırma kavramının “kırsal soylulaştırma” olarak nitelendirilen yeni bir türü ortaya çıktı.

Kırsal alanlar, ölçek, nüfus ve yaşam tarzı olarak kentsel alanlardan farklıdır. Daha küçük ölçekte homojen bir insan profiline hizmet veren geleneksel yaşam şeklini

benimsemiş alanlardır. Sosyal ilişkilerin gcl ve tarımın ön planda olduğu mekânlardır. Kentsel mekânlar ise daha büyük ölçekte, kalabalık ve farklı insan profillerinin bir arada yaşadığı alanlardır. Hizmet sektörü ön plandadır. Dolayısıyla sürecin oluşumu, işleyişi ve sonuçları farklılık göstermektedir. Bu yüzden kırsal soylulaşma kentteki örneklerinden ayrı bir çerçevede değerlendirilmelidir.

3. KIRSAL SOYLULAŞMA

Bu bölümde kırsal soylulaşma kavramının anlamına, nasıl doğduğuna, örneklerine ve nasıl bir süreç izlediğine değinilmiştir. Kırsal soylulaşmanın Türkiye ve dünya literatüründeki yerinden ve Türkiye'deki örneklerinden söz edilerek kavramın güncelliği vurgulanmıştır.

3.1. Kırsal Soylulaşma Kavramı

Soylulaşma kavramına yönelik çalışmalar kent merkezleri ve kentsel mekânlarda başlamış, zamanla kent çeperlerine yayılmış daha sonra da kırsal mekânlarda varlığını göstermeye başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ilk örnekleri ABD'de görülmeye başlanan kırsal soylulaşma süreci kentlerden gelen yüksek gelirli kişilerin doğa ile iç içe yaşamak, spor aktiviteleri yapmak ve avcılık gibi faaliyetlerini sürdürmek gibi nedenlerle kent çeperlerinde bulunan kırsal alanlara göç etmeleriyle başlamıştır. Kavram zamanla İngiltere, ABD, Avustralya, Kanada, İspanya gibi ülkelerde güncel konular arasında literatürdeki yerini almıştır.

New York Eyaleti'ndeki Adirondack Park örneği kırsal soylulaşma sürecini gözler önüne seren önemli bir örnektir. Narthan Whitten'ın New York City kırsalının değişimini inceleyen 1939'da yayınladığı çalışması kırsal alanlarda soylulaşma literatüründeki ilk çalışma olarak kabul edilmiştir (Friedberger, 1996). Philips (1993) kırsal soylulaşmayı "kentli yeni orta sınıfın kırsalı sömürgeleştirmesi" olarak tanımlamaktadır (Başaran ve Sakarya, 2012).

Küreselleşmeyle birlikte dünyadaki nüfus giderek artmaktadır. Geçmişten beri bilinen kent hayatının insan yaşamını fiziksel ve psikolojik olarak olumsuz etkilemesi, iş hayatının yoğun ve yorucu temposu, artan trafik, betonlaşma miktarının artması ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak yeşil alan miktarının azalması, çarpık kentleşme, çevresel kirlilikler ve hastalıkların artması gibi sebepler kentli insanların hayat kalitesini olumsuz etkilemektedir. Gelir seviyesi yüksek olan kentliler de hayat kalitesini yükseltmek, yeşil alan miktarını artırmak, olumsuz koşulları iyileştirmek ve

daha dingin bir hayat sürdürmek için kırsal alanlara göç etmektedirler. Bu göç hareketiyle birlikte kırsal mekânların ekonomik yapısı, sosyal ilişkileri, fiziksel çevresi ve kültürel alışkanlıkları da değişmektedir. Kentlerden kırsal alanlara doğru olan bu göç hareketi literatürde "tersine göç" olarak tanımlanmaktadır (Yenigül, 2016).

Kırsal alanlara yeni gelen kentlilerin farklı statü ve gelir düzeyine sahip olması kırsal alanda sosyo-ekonomik yapının farklılaşmasına sebep olur. Bu durum da fiziksel çevreyi etkiler. Kırsal alanlara kentlerden göç edilmesi sonucu nüfus yapısının ve fiziksel çevrenin değişmesi kırsal mekânların niteliğini ve karakteristik özelliklerini değiştirir. Yaşanan bu değişim kırsal soylulaşma olarak adlandırılır (Şekil 3.1).

Kırsal soylulaşma olgusu da aslında kentseldeki örneklerine benzer nitelikte yüksek gelir grubu insanların kırsal alanlara yerleşerek buradaki kırsal peyzajı ve toplumsal yapıyı değiştirmesi durumudur. Kırsal alanlar kentlerden gelenlerin müdahaleleri sonucunda kentleşmeye başlar. Hem kırsal hem kentsel soylulaşma türleri yatırım hareketleri ile başlar. Konut fiyatlarının yükselmesi ve alanın cazibesinin artması yerli halkı göç etmek zorunda bırakır. Smith ve Phillips'e göre kırsal soylulaştırıcıların kentsel soylulaştırıcılardan ayrıldığı nokta ise, yeşil alan talepleridir (Smith ve Phillips, 2001).

Şekil 3.1. Kırsal Soylulaşma (Yazar Görseli)

Tarımdaki istihdamın az ve yetersiz olması, tarımsal üretim ve hayvancılıkta genç nüfusun azalması ile tarla, bahçe, ahır gibi kırsal yapılar işlevini kaybederek bakımsızlaşmaya başlar. Kırsal alanlarda yerel nüfusun çoğunlukla yaşlı olması ile beraber çalışabilir nüfus da azdır. Bu alanlara yapılan yatırımlar kırsal alanların cazibesini arttırmaya yöneliktir. Kırsal alanlar çoğunlukla yöresel mimari özelliklere sahiptir. Geleneksel köy evleri yeni gelen üst gelir grubu kentlilerin ihtiyaçları,

beğenileri ve konfor düzeyleri doğrultusunda dönüşüme uğramıştır. Südaş'a (2018) göre, kırsal mekânlarda soylulaşma iki farklı şekilde gözlemlenebilir.

“Bunlardan ilki; yüksek gelirli kentlilerin yerel halkın geleneksel evlerini satın alıp, restorasyon yapmasıyla, ikincisi ise yeni gelenlerin hayallerindeki evleri geleneksel kırsal dokuya uyumunu gözetmeksizin inşa etmeleri ile”

Yeni gelen kentliler kentte edindikleri kazanımları kırsal alanlara taşırlar. Kentlilerin yaşam şekilleri ve kültürleri zaman içerisinde fiziksel çevreye de yansır. Yerli halk ise çoğunlukla bu topraklarda doğmuş, büyümüş ve yaşadıkları çevre ile güçlü bağlar kurmuş kişilerdir. Kentten gelenlerle aralarında kültürel, sosyal ve ekonomik farklılıklar sorunlara neden olur. Yıllar içinde oluşmuş kırsal kimlik yeni gelenlerin müdahaleleri ve tercihleri doğrultusunda değişir. Yerli halk bu durumdan etkilenmektedir.

Zaman içinde altyapı sorunları, temiz su ihtiyacı, atıkların toplanması, otopark gereksinimi vs. gibi ihtiyaçlar artar ve bu durum kentli ile yerli halkı karşı karşıya getirir. Kırsal soylulaşma ekolojik dengeyi bozan etkilere neden olabilmektedir (Akbaş Örs vd., 2020).

Yeni gelen kentli nüfus sayısı yerli nüfustan fazla ise yaşanan değişikliklerin etkileri daha çabuk görülmektedir. Kırsal soylulaşmanın etkisiyle görülen değişiklikler aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- ✓ Kırsal alanların cazibesinin artması ile turizmin gelişmesi
- ✓ Yeşil alanların azalması ve ekolojik dengenin bozulması
- ✓ Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin azalması
- ✓ Yapı yoğunluğunun artması ve doğal güzelliklerin zarar görmesi, azalması
- ✓ Altyapı sorunlarının doğması
- ✓ Otopark ihtiyacının oluşmasıdır.

Kırsal soylulaşmanın kırsal mekânın tanınması ve popülerliğinin artması yönünde olumlu etkileri olsa da kırsal alanların belirli bir nüfus kapasitesi ve hizmet hacmi vardır. Bu kapasitenin aşılması kırsal alanın güzelliklerini geri plana itebilir. Bu durum da kırsal alanı çekici kılan özelliklerin yitirilmesi demektir.

Turizmin gelişmesiyle birlikte yeni gelenlerin çevreyi keşfederek yaptıkları yatırım hamleleri sonucu yerli halkın gelir düzeyi bu koşulları karşılayamaz hale gelir ve göç etmek zorunda kalır. Yapılan restorasyon çalışmalarıyla beraber kırsal alanların değeri artarken arazi mülkiyetleri de el değiştirir.

Kırsal alanlarda konut üretimindeki artış ve mekânsal dengelerin değişmesi kıra özgü yaşam şeklini tehdit ederek kırsal alanları kentleştirir. Geleneksel ve kültürel bileşenlerin kırsaldaki etkileri azalır. Kırsal alanların tanınması turizmi geliştirir. Bununla birlikte tarım sektörünün yerini hizmet sektörü almaya başlar. Köylünün geçim kaynağı olan alanlar (tarla, bahçe, ahır) hizmet sektörüne uyum sağlayacak şekilde dönüşür. Bu noktada kırsal kimliği korumak ve sürekliliğini sağlamak için önlemler alınmalıdır.

ABD ve İngiltere'de incelenen örneklere bakılacak olursa devletin planlama ve koruma kararları bu süreçte etkin rol oynamaktadır. Kavramın Türkiye'deki örnekleri ise 1990'lardan sonra keşfedilmeye başlanmıştır.

3.2. Kırsal Soylulaşma Kavramının Türkiye'deki Yeri

Kırsal soylulaşma ABD, İngiltere, Avustralya gibi ülkelerden sonra Türkiye'de de varlığını göstermeye başlamıştır. Türkiye'deki örnekleri çoğunlukla Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde görülmüştür. Bir kırsal alanın turizm potansiyelinin yüksek olması, denize kıyısının olması, kültürel zenginliğinin olması gibi özellikler kırsal alanları çekici kılmaktadır. Bunun yanı sıra kırsal alanların tarihi değerinin ve doğal güzelliklerinin yüksek olması insanların buraları tercih etme sebeplerindedir. İnsanlar hem kentsel kaostan uzaklaşmak hem de doğayla iç içe vakit geçirmek ve kırsal dokuyu solumak için kırsal mekânlara giderler. Kırsal mekânların da popülerliği arttıkça yapısı bozulmaya eğilimi göstermiştir. Kentlerden gelen yüksek gelir grubu insanlar zamanla buralardan arsa ve mülk satın almaya başlar. Buralarda kendi kültürlerine ve yaşam şekillerine uygun şekilde yapılar inşa ederler ya da mevcut yapıları kullanacakları doğrultuda değiştirirler. İyi niyetle yapılan bu küçük zararsız görünen hamleler zamanla çoğalarak kırsal alanların fiziksel dokusunu değiştirir. Eski köy evleri ile yeni yapılanlar anlamsız bir bütün oluşturabilir. Yapı yoğunluğu artan köyler çekiciliğini giderek kaybeder. Bir zamanlar sakinlik doğal yaşam gibi sebeplerle tercih edilen bu mekânlar insanları kendilerinden uzaklaştıran olumsuz

örnekler haline gelebilir. Sosyal yapı ise birbirine bağlı küçük gruplar şeklinde iken, çevreden izole hayat sürdürmek isteyen bireyselliğin ön planda olduğu bir yapıya dönüşür. Bu da kırsal düzenin değişmesi demektir (Altınar ve Taşlı 2018).

Türkiye’de kırsal soylulaşmanın gerçekleştiği kırsal yerleşimler genellikle dizi ve filmlerin çekilmesi ile ya da doğal güzellikleri korumak için alınan koruma kararları ile keşfedilmiştir. Medyanın köylerin tanınmasındaki etkisi büyüktür. Ülkemizdeki kırsal soylulaşma örneklerinde köy yaşantısının değişerek küçük turizm kentlerine dönüşmesi durumu söz konusudur. Bu da kırsal dokuyu tehdit etmektedir. Bu süreçten kırsal peyzajın ve doğal güzelliklerin olumsuz etkilenmemesi için gereken önlemler alınmalıdır.

Kırsal soylulaşmanın Türkiye’deki örneklerine çoğunlukla kıyı kesimindeki kentlerin kırsal alanlarında rastlansa da iç bölgelerdeki kırsal alanlarda da yayılma eğilimindedir. Kırsal soylulaşma süreci her kırsal alanda farklı olup o yere özgüdür. Kırsal soylulaşma süreç, işleyiş ve sonuçları itibariyle de kentsel örneklerinden ayrılmaktadır. Tolga İslam (2005) bu durumu;

“Denize yakın eski evler, çoğunlukla yazın kullanılmak amacıyla, İstanbul’dan ve Türkiye’nin başka büyük şehirlerinden gelen orta ve üst sınıf profesyoneller tarafından satın alınıp, yenilenmekte. Köy sakinleri çoğunlukla ev sahiplerinden oluştuğundan, buralarda yerinden edilmeden ziyade, yer değiştirme daha yaygın olarak görülmekte. Bu soylulaşmanın en olumsuz yanı, yazın kısa bir dönem dışında, bu köyleri terk edilmiş ve tecrit edilmiş bölgeler haline gelme tehlikesi altında bırakması.”

olarak açıklamaktadır.

3.3. Türkiye’de Kırsal Soylulaşma Örnekleri

Tezin bu bölümünde Türkiye kırsallarında “**kırsal soylulaşma**” ve “**kırsal soylulaştırma**” görülen örnekler incelenmiş ve bu kırsalların soylulaşma süreçlerinde yaşadıkları değişiklikler değerlendirilmiştir.

3.3.1. Çanakkale Adatepe, Yeşilyurt, Büyükhusun Köyleri

Çanakkale ilinin Ayvacık ilçesine bağlı Adatepe, Yeşilyurt ve Büyükhusun köyleri kırsal soylulaşmanın görüldüğü Türkiye'deki ilk örneklerdendir. Küçükkuyu beldesine 3 km uzaklıkta yer alan eski köylerden olan Adatepe Köyü ve bu köye komşu yerleşimler Yeşilyurt ve Büyükhusun köyleridir.

Adatepe köyü eşsiz yöresel mimarisi ve bahçeli evleriyle dikkat çeken bir köydür. Köyün topoğrafik yapısı, evlerin konumlanmasında etken olmuştur. Eğimli araziye oturan evler yerel taş malzemelerden yapılmıştır. Bölgenin ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanmaktadır.

Konutlar genellikle moloz ve kesme taşların killi topraklı harç ile bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Yığma sistemde inşa edilmiş olan konutlar ve organik sokak dokusu köyün özgün mimarisini vurgulamaktadır. Kapı ve pencere doğramaları ile çatı konstrüksiyonunda ahşap malzemeler kullanılmıştır. Çatılar kırma çatı olup, üzerleri kiremit ile kaplıdır (Alyakut, 2018). Geleneksel evleri genellikle 2 katlı olup, tek katında müstemilat ve bahçe içerisinde hayvanların yaşadığı ahır bulunmaktadır. Ana binanın alt katında günlük yaşamın sürdüğü yaşam alanları, üst katta ise yatma birimleri bulunur. Mutfak ve ıslak hacimler yapının dışında bahçede eklenti olarak bulunur, yapının içinde yer almazlar (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Adatepe Köyünün Geleneksel Konut Dokusu (Yazar Arşivi)

1980lerin ortalarına doğru akademisyen, sanatçı ve entelektüellerden oluşan bir grup tarafından keşfedilen köyde, çevre illerden gelen kişilerin buraya gösterdikleri ilgi ve yerleşme isteği köyün turizm potansiyelini arttırmıştır. Artan turizm potansiyeli ile birlikte evlerin değerinin de artması sonucunda köyde yaşayan yerli halk artan fiyatlara

dayanamayarak evlerini satmaya başlamıştır. Kentlerden gelenlerin bu eski evleri satın alarak köye yerleşmesi ve restorasyon çalışmaları yapmasıyla başlayan süreç köyde çekilen sinema filmleri ile devam etmiştir. Çekilen dizi ve filmler bölgenin tanınmasına katkı sağlamıştır.

Adatepe köyü, yöresel mimari zenginliğinden dolayı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 27.12.1992 tarihli 2900 sayılı kararı ile "Kentsel Sit Alanı" ve yakın çevresindeki Dedetepe, Veyseltepe, Yukarıdede Tepe ve Bakacak Kayası bölgelerini içeren alan da "1. Derece Doğal Sit Alanı" ilan edilmiştir (Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı (30.01.2018). Adatepe köyü kentsel sit alanı ve 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edildikten sonra bölgenin değeri artmış ve turistlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Otel ve pansiyonlar artmıştır. Günümüzde köyde 233 adet yapı bulunmakta bunların yarıdan fazlası sezonluk kullanılmaktadır. 21 adet butik otel bulunmaktadır. Köyde yaz-kış ikamet eden 36 hane bulunmaktadır. Bunların yarıdan çoğu kentlerden gelenlerdir (Alyakut, 2018). Köyün sosyal yapısı ve köyde yaşayan insan profili değişmiştir. 2011'de yapılmış bir çalışmaya göre, 2011 yılında Adatepe köyünde toplam 82 hane bulunmaktadır ve bunlardan 60 tanesi yeni gelenlere aittir (Başaran Uysal 2017). Bu sosyal değişiklikler ekonomik düzeni de etkilemiştir. Tarımdan elde edilen gelir yerini turizm ve ticarete bırakmıştır. Köydeki yapılar ise koruma altında olduklarından yeni gelenlerin müdahaleleri kısıtlıdır. Yine de mevcut yapılarda işlev değişiklikleri meydana gelmiş ve yapılara birtakım ekler yapılmıştır. Bu da kırsal peyzaj düzenini değiştirmiştir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Adatepe Köyünde Artan Yeni Yapılaşmalar (Yazar Arşivi)

Yeni gelen kullanıcıların konutlara yaptıkları bireysel müdahaleler fiziksel çevreyi, kırsal peyzajı ve arazi kullanımlarını değiştirmiştir. Alınan koruma kararları yapılan müdahaleleri büyük ölçüde kısıtlasa da köyün çeperinde artan yapılaşmalar ve mevcut dokuya uymayan düzenlemeler yapılmıştır. Geleneksel dokuya uyum sağlamayan, yatırım odaklı müdahaleler, farklı yapı malzemesi kullanımları, kapı ve pencere doğramalarına yapılan müdahaleler mevcut dokuyla uyumlu bir bütün oluşturmaması köyün orijinalliğine zarar vermiştir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Geleneksel Dokuya Uyum Sağlamayan Müdahaleler (Yazar Arşivi)

Adatepe köyündeki kırsal soylulaşma süreci çevre köylere de sıçramış Yeşilyurt köyünde de kırsal soylulaşma görülmüştür. Yeşilyurt köyü 1985'te bankacı bir grup tarafından keşfedilmiştir. Köyün geleneksel evleri ve kırsal dokusu kentlilerin dikkatini çekmiş ve köye olan ilgiyi arttırmıştır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Yeşilyurt Köyünün Geleneksel Evleri (Yazar Arşivi)

Kırsal soylulaşma ile köydeki evlerin gayrimenkul değerleri ve köyün çeperindeki yapılaşma miktarı artmıştır. Köyün mevcut dokusuna uyum sağlamayan yapılar ve yapı ekleri oluşmuş, kullanılan yeni yapı malzemeleri mevcut dokuyla bütünlük sağlayamamıştır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. Solda Artan Yeni Yapılaşmalar ve Sağda Doku ile Uyumsuz Yapılar (Yazar Arşivi)

Günümüzde Yeşilyurt köyünde 12 tane butik otel bulunur ve birkaç otelin daha yapımına devam edilmektedir. Köyün geleneksel mimari dokusuna uygun inşa edilmeyen bu oteller aslında buradaki soylulaşmanın da bir kanıtıdır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7. Köyde Artan Turizm Faaliyetleri ve Otelden Görünüm (Yazar Arşivi)

Büyükhusun köyü de komşu yerleşimlerdeki bu süreçlerden etkilenmiş ve kırsal soylulaşma sürecini deneyimlemiştir. Köy yaşamı işlevi geri plana itilerek turizm köyü işlevi ön plana çıkmıştır. Küçükbaş hayvancılık gürültü ve koku oluşması gibi sebeplerden dolayı durdurulmuştur.

Ünlü mimar Han Tümertekin, Büyükhusun köyünde yaptırdığı B2 evi ile Ağa Han Mimarlık ödülü kazanmış ve köyün tanınırlığını arttırmıştır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. Solda B2 Evi ve Sağda Evin Bahçesi (Yazar Arşivi)

Kanalizasyon, temiz su temini, çöp toplama gibi altyapı ihtiyaçları yapılan oteller ve artan yapı stoku nedeniyle artmıştır. Yeni gelenler ile birlikte sosyal yapının da

değişimi kaçınılmaz olmuştur. Bu köylerdeki değişimler Adatepe'deki kadar hızlı olmasa da süreçten etkilenmiş ve değişime uğramışlardır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9. Büyükhusun Köyü ve Yapılan Fiziksel Müdahaleler (Yazar Arşivi)

Köye yeni gelenler kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda satın aldıkları evleri ve kırsal peyzajı değiştirmişlerdir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10. Yeni Gelen Kullanıcının Restore Ettiği Bir Konut (Yazar Arşivi)

3.3.2. İzmir Şirince Köyü

İzmir ili sınırları içerisinde Selçuk ilçesine bağlı olan Şirince köyü M.S. 5. yüzyılda kurulduğu bilinen eski bir Rum yerleşimidir. Turizm potansiyelinin artmasıyla kırsal soylulaşma sürecini deneyimleyen yerleşimlerden biri olmuştur. Köyün kendine özgü kırsal mimari dokusu ve tarihi bağlamı ön plana çıkmaktadır. Köydeki geleneksel evler birbirinin güneş ışığını ve manzarasını kesmeyecek biçimde eğimli araziye uygun yerleşmiştir. Köy, tarih boyunca Kırkınca, Çirkince gibi isimlerle anılmıştır. 1926-1935 yılları arasında dönemin İzmir Valisi Kazım Dirik Paşa tarafından ismi Şirince olarak değiştirilmiştir. Yerel halkın ana geçim kaynağı, şarapçılık, bağcılık ve zeytinciliktir. Geleneksel konut mimarisi eğimi dik olan bir topoğrafya üzerinde beyaz boyalı evleri ve vadiye bakan cepheleri ile etkileyici bir silüet oluşturmaktadır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. Şirince Köyünün Geleneksel Dokusu (Yazar Arşivi)

1980’lerde Şirince köyünün nüfusu artmaya başlamıştır. Köy 1984’te ilk kez Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından “kentsel sit alanı” olarak tescillenmiştir. Daha sonra 1997 yılında bu kentsel sit alanının sınırları genişletilmiştir. 2004’te ise İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından sınırları tekrar düzenlenmiş ve bugünkü halini almıştır (Şengün Erturgut, 2014). Kentsel sit alanının sınırları köyün tamamını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Şirince köyü medya yönüyle de çok tanındığından turist çekme kapasitesi çok yüksektir. 2007 yılında Matematik köyünün kurulması ve medyanın Matematik

köyüne olan yoğun ilgisi Şirince köyünün çekiciliğini ve ziyaret eden turist sayısını günden güne arttırmıştır (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Şirince Matematik Köyü (Ongun, 2015)

Ayrıca Şirince’de düzenlenen Masallar Festivali ve Bağbozumu Festivali yörenin tanınırlığını arttıran diğer unsurlardır. Köyün tanınırlığının artması turizm potansiyelini güçlendirmiştir. Artan turizm ile evlerin fiyatları da yükselmiştir. Bu fiyat artışını maddi olarak kaldıramayan yerlilerden bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır. Bu da Şirince’nin kırsal soylulaşma sürecini yaşamasını sağlamıştır.

Günümüzde koruma altında olan bölgelerin dışında kalan yerlerde ekler ve köyün çeperlerine doğru yeni yapılaşmalar mevcuttur. Ölçek olarak uyum sağlasa da malzeme ve görünüm olarak uyum sağlamamaktadır. Köyün tanınırlığının artmasına bağlı olarak yapıların da işlevleri değişmiştir. Geleneksel evlerin birçoğunun butik otellere dönüştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra mevcut dokuya uyum sağlamayan yeni yapılar da inşa edilmektedir. Bu durum hem köyün yapı yoğunluğunu arttırmakta hem de geleneksel yapısına zarar vermektedir (Şekil 3.13).

Şekil 3.13. Geleneksel Dokuya Uymayan Müdahaleler ve Eklentiler (Yazar Arşivi)

3.3.3 Aydın Doğanbey Köyü

Doğanbey köyü (Domatia) Aydın ilinin Söke ilçesindeki Menderes Deltası'nda yer alan eski bir Rum köyüdür. Bu yerleşimin kırsal soylulaşma süreci diğer örneklere göre daha farklı bir işleyiş göstermiştir.

Doğanbey köyünde 1970lerdeki nüfus artarak devam etmiş ve köyün yerli nüfusu köye sığamayacak hâle gelmiştir. Doğanbey köyü sınırları itibariyle genişlemeye uygun değildir. 1980lere kadar yapılan evliliklerle beraber köyün nüfusu giderek artmış ve yeni aileler için yer olmadığından köydeki mevcuttaki evler ihtiyaçlar doğrultusunda tadilatlarla yeniden düzenlenmiştir. Bir süre bu tür değişikliklerle geçici çözümler bulunsa da köydeki yaşantı nüfus fazlalığından zorlaşmaya başlamıştır. Köylüler bu zorlayıcı şartlar sebebiyle ortaklaşa bir kararla devlete yeni bir yerleşim alanı talebinde bulunmuşlardır. Uzunca süren yer arayışları sonucu o dönemin muhtarının da yönlendirmesiyle devlet köyün 2 km güneyindeki eski bir Boşnak yerleşimini göstermiştir. Deniz kenarına yakın olan bu yerleşim bugünkü Yeni Doğanbey

köyüdür. Terk edilen Eski Doğanbey köyüne de akademisyen ve yazarlardan oluşan aydın bir grup yerleşmiş ve bu köyü restore ederek bazı değişikliklere sebep olmuştur. Böylece Eski Doğanbey köyü kırsal soylulaşma sürecini deneyimlemiştir. Aslında birtakım müdahaleler sonucunda bu süreç gerçekleştiği için bu örnek “kırsal soylulaştırma” olarak değerlendirilebilir.

1997 yılında köy “kentsel sit alanı” ilan edilmiştir. Yakınındaki Milli Park ile buradaki köy de koruma altına alınmış ve ekim dikim yapmak yasaklanmıştır. Bu durum köyün üretim alanlarını daraltarak işsizliğe neden olmuştur. 2016 yılında köyde bir Ekoköy Çalıştayı gerçekleştirilmiştir ve bu çalışmalarda ne tür turistik faaliyetler yapılabileceği değerlendirilmiştir. Balıkçılıkla ilgili etkinlikler, kuş gözlemi, yöresel yemeklerin sunulacağı gastronomi ile ilgili etkinlikler aromatik bitki ve hediyelik eşya satışları gibi fikirler gündeme gelmiştir. Köyün doğal yapısı ve geleneksel evleri köye değer katmaktadır (Şekil 3.14).

Şekil 3.14. Doğanbey Köyünün Geleneksel Konut Dokusu (Yazar Arşivi)

Köy, kırsal soylulaşma sürecini deneyimlemesine rağmen turizm ve ticari faaliyetler artmamış, sakin yapısını koruyabilmiştir. Geleneksel evler orijinaline yakın şekilde restore edilmeye çalışılsa da bazı tadilatlar geleneksel dokuyla uyumsuz yapılmıştır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15. Geleneksel Dokuyu Bozan Tadilatlar (Yazar Arşivi)

Köy her ne kadar koruma altında olsa da bilinçsizce yapılan bazı tekil müdahaleler geleneksel dokuyu zedelemiştir. Turistlerin ya da yeni yerleşenlerin istek ve beğenilerine göre köyün fiziksel çevresi koruma kararlarının elverdiği ölçüde değişikliklere uğramıştır (Şekil 3.16).

Şekil 3.16. Doğanbey Köyünün Tadilatlardan Sonraki Hali (Yazar Arşivi)

3.3.4. Muğla Selimiye Köyü

Türkiye'nin en güneybatısında bulunan Datça Yarımadası'nın devamındaki Bozburun Yarımadası'nda yer alır. Eğimli bir arazisi ve denize kıyısı olan Selimiye yerleşimi koy boyunca uzanan ulaşım ağı üzerinde saçaklanarak oluşmuştur. Kıyı tarafında yapılaşma daha çok, eğimli arazi kısmında ise azdır fakat turizmin gelişmesine bağlı olarak artma eğilimindedir. Bölgede tarım arazileri, bağlar, bahçeler, ahırlar bulunur. Yerleşimde geçim kaynağı tarım, balıkçılık ve hayvancılığın yanı sıra tekne imalatçılığıdır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17. Selimiye Köyü Limanı ve Tarım Alanları (Yazar Arşivi)

Bölgede en çok yetişen tarım ürünü badem ve zeytindir. Kıyıların doğal güzellikleriyle ön plana çıkan geleneksel yapıları gelir düzeyi yüksek kentli kesimlerce keşfedilerek, tüketim mekânları haline dönüşmüştür. Bu mekânlar yeni gelenler tarafından yeniden üretim sürecine girmiş ve kırsal yerleşimin kimliğini de değiştirmiştir. Kentli nüfusun köyü keşfi ile yerleşime gösterilen ilgi artmış ve bir turizm merkezi haline gelmiştir. Ekonomik olarak tarım sektöründen turizm sektörüne geçiş yaşanmıştır.

Yerleşime marina inşa edilmesiyle koya gelen tekneler bölgenin tanınırlığını ve turizm değerini arttırmıştır. Böylece yerleşimdeki yapılaşma isteği de artmıştır. Tarım arazileri zamanla turizm ve konut alanlarına dönüşmüş olup tarımsal üretim azalmıştır. Bölgedeki yapılaşmanın artması altyapı sorunlarına da sebep olmuştur. Yazın artan konut, otel ve turistik tesis kullanımından kaynaklanan altyapısal sorunlar yaşanmaktadır.

Turizmin etkisiyle gelişen bu süreçte eğimli arazi yamacında kıyı kesimden gelen köylü halk ve kentli yeni sınıfın konutları yer almaktadır. Yerleşimin kıyı kesimindeki geleneksel evlerini turizmin canlanması için işletmeye çeviren ya da satan yerli halkın kıyı tarafındaki boş arsalara ya da eğimli arazi üzerine konut yapması yerleşimdeki kırsal soylulaşmayı gözler önüne sermektedir. Yatırımcı, emlakçı ve işletmecilerden oluşan grupların kâr elde etmek için yaptıkları bu yapılar turizm sektöründen beslenir. Çoğunlukla kıyı kenarındaki geleneksel dokuda yer alırlar. Bu yapıların neredeyse tamamı betonarme sistemle yapılmıştır.

Bununla birlikte kullanılan malzemelerle yapılar arasında uyum yakalanmaya çalışılsa da ortaya çıkan yapılaşma kırsal alanda yapay bir görünüm sergilemektedir (Şekil 3.18).

Şekil 3.18. Mevcut Doku ile Uyumsuz Yeni Yapılaşmalar (Yazar Arşivi)

Oluşan yeni yapılaşmalar kırsal bağlamla güçlü ilişkiler kuramaz ve kırsal kimliği dönüştürür. Kırsal alanlarda turizmin etkisiyle beraber tarım sektörünün hizmet sektörüne kayması yerel ilişkileri zayıflatır. Yerleşimlerde dönüşümün olması doğal bir süreçtir fakat her dönüşüm yeni bir katmandır. Bu katmanlar birbirleriyle uyumlu bir bütün oluşturduğunda bir anlam ifade eder.

3.3.5. İzmir Alaçatı

Alaçatı, İzmir ilinin batı yönünde Çeşme Yarımadası'nda yer alır. Yerleşimin 1800lerde Alaçatı'nın güneyinde günümüzdeki Hacı Memiş bölgesi olarak bilinen tarlalarda çalışmak amacıyla gelen işçiler tarafından imar edildiği bilinmektedir (Kiper vd. 2004). Yerleşimin ana geçim kaynağı bağcılık ve şarapçılıktır. 2000li yıllara dek

Alaçatı Ege Bölgesi'nde yer alan tipik bir mübadele yerleşimi iken 2000li yıllardan sonra artan turizm faaliyetleriyle beraber soylulaşma sürecine maruz kalmıştır.

Geleneksel taş evleri, organik yapıdaki Arnavut kaldırımlı dar sokaklarıyla beraber yel değirmenleri Alaçatı'yı popüler bir merkez haline getiren unsurlardır. Tarihi dokusunun yanı sıra limanın sürekli rüzgârlı olmasına rağmen denizin dalgasız olması sörf turizmi için uygun koşullar sunmaktadır. Turizmin yükselmesiyle ivmelenen soylulaşma süreci yapıların işlevinin değişmesine ve yapı yoğunluğunun artmasına neden olmuştur.

2000li yılların başında 1 otel ve 2 restoran ile başlayan soylulaşma süreci günümüzde 380 otelin varlığı ile devam etmektedir. Bu durum da arsa ve gayrimenkul fiyatlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Alaçatı'nın yerel kullanıcıları ile yeni gelen kentliler ekonomik ve sosyal açıdan farklı profillere sahip gruplardır. Alaçatı'nın soylulaşma sürecinde turizmin payı oldukça büyüktür. Her yılın Nisan ayında düzenlenen Alaçatı Ot Festivali yerleşimin tanınırlığını arttırmaktadır. İstanbul'dan gelen yüksek gelirli kişiler ve ünlüler yerleşimin popüleritesini arttırmıştır. Fakat değişen kimliğiyle birlikte Alaçatı bugün vitrin görünümünde kalmış, kırsal kimliğini geri plana atmıştır. Alaçatı'da yazın sezonluk nüfusun 6-7 kat arttığı bilinmektedir. Konutların %40'ı restoran ve kafeye, %33'ü ticaret için kullanılan mekânlara % 27'si ise konaklama tesisi ve otele dönüştürülmüştür (Şekil 3.19).

Şekil 3.19. Alaçatı'da Artan Nüfus ve Ticari Mekânlar (Yazar Arşivi)

Alaçatı'nın yerel halkı bakkal, market gibi küçük işletmelerin sahibi iken dışardan gelen üst gelir grupları ve yatırımcıların otel, konaklama tesisi ve büyük işletmelerin

sahibi olduğu gör÷lmektedir. Alaçatı gerek geçirdiği sosyal değişiklikler gerekse yaşadığı fiziksel değişikliklerle soylulaşma sürecinden çok etkilenen kırsal yerleşimlerden biri olmuştur.

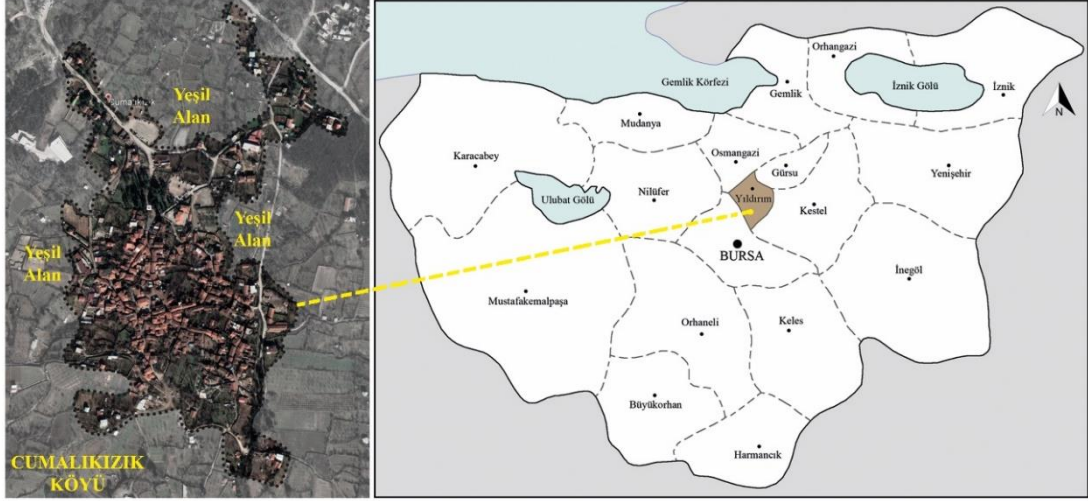

4. BURSA CUMALIKIZIK KÖYÜ ÖRNEĞİ

Cumalıkızık köyü, Bursa ilinin Yıldırım ilçesine bağlı 700 yıllık tarihi olan bir yerleşmedir. Çevresi ormanlık alan ve bahçelerle çevrili olan köy özgün yapısını günümüze kadar koruyabilmiştir (Akıncıtürk, 2002). Bursa'ya yakın konumu ve kırsal yaşantısı ile günümüze kadar ulaşan köy 1980 yılında “Doğal ve Kentsel Sit Alanı” olarak koruma altına alınmıştır. Daha sonra zamanla köy fiziksel ve ekonomik koşulların etkisiyle birtakım değişikliklere uğramış ve kırsal soylulaşma sürecini yaşamıştır. Cumalıkızık köyü 700 yılı aşkın süredir varlığını sürdürmüş ve özgünlüğünü koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Köy, Uludağ'ın eteklerinde yer alır ve çevresi ormanlarla çevrilidir. Bursa-Ankara karayolundan Deliçay mevkiine ayrılan yolu takip ederek köye ulaşılabilir.

4.1. Köyün Genel Özellikleri

Cumalıkızık köyü, Bursa ilinin doğusundaki Uludağ'ın kuzey eteklerinde bulunan şehre yaklaşık 12 km uzaklıkta, kabaca 10 hektarlık eğimli bir araziye kurulmuş tarihi bir yerleşimdir (Şekil 4.1). Köyün güney tarafında meşe, çam ve kestane ağaçlarından oluşan ormanlık arazi bulunur. Bölgede bulunan 7 farklı Kızık köyünden yalnızca 5 tanesi günümüze kadar ulaşmış bunlardan da yalnızca Cumalıkızık köyü mimari dokusunu koruyabilmiştir. Bu köyler; Hamamlıkızık köyü, Derekızık köyü, Değirmenlikızık köyü ve Fidyekızık köyüdür. Doğusunda 2 km mesafede, Hamamlıkızık köyü ve batısında 6 km mesafede Fidyelikızık köyü güneyinde ise Uludağ yer alır. Cumalıkızık köyü, Kilise Deresi ve Balıklı Dere'nin arasında yer almaktadır. Özgün kırsal mimarisi ve geleneksel yaşam şekli köyün cazibesini arttırmaktadır (Özen, 2019).

Şekil 4.1. Cumalıkızık Köyünün Coğrafi Konumu (Yazar Görsele)

Rivayete göre, 1300lü yıllarda Oğuzların “Kızık” boyu tarafından Kızık Beyi’nin 7 oğlunu 7 Karakeçili aşiretinin kızlarıyla evlendirmesi sonucu “yurt” olan bir yerleşimdir. Türkler Anadolu’ya göç ettikten sonra Kızık boyları Bursa ve Tokat çevresinde köyler kurarak yerleşik hayata geçmişlerdir. Tarım ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamışlardır (Cumalıkızık Köyü Kentsel ve Doğal Sit Alanları 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Araştırma Raporu).

Köydeki bir rivayete göre; Orhan Gazi’nin Bursa’nın fethinden önce ordunun ihtiyaçlarını karşılamak ve destek sağlamak için köyü kurduğu söylenmektedir. 1339 yılına ait kayıtlar, köy hakkında bazı bilgiler içermektedir. Buna göre; Kızıkhışar ismiyle anılan köye cami inşa edilmesiyle isminin değiştiği düşünülmektedir. 18. Yüzyıldaki sicillerde Camilikızık’a dönüşmüş, daha sonra da Cumalıkızık olarak söylenmeye başlamıştır. Köydeki cami, hamam ve mezarlık anıtsal yapı olarak tescil edilmiş olup, koruma altındadır (Cumalıkızık Köyü Kentsel ve Doğal Sit Alanları 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Araştırma Raporu).

1930’lardan 1950’li yıllara kadar köyde tütün ekimi yapılmıştır. Üründen elde edilen verim az ve yetersiz olunca bırakılmıştır. Öte yandan köyün yakınında ormanlık arazi bulunduğundan odunculuk yapılmış fakat 1980’de köy ve çevresinin sit alanı ilan edilmesinden sonra odunculuk yapılması da yasaklanmıştır. 1940-1950li yıllar arasında köyde kestane üretimi büyük ölçüde artmıştır. 1955’te gelen bir hastalık ile ağaçlar kestane vermemeye başlamıştır. Toprağın bu zararlı bakterilerden arınması için uzun yıllar geçmesi gerekmektedir. Bunun üzerine 1990ların sonunda böğürtlen

yetiştirilmeye başlamıştır. O zamanlardan günümüze gelene dek ahududu, böğürtlen gibi meyvelerin tarımı yapılmaya başlanmıştır. Geçmişte köyde büyükbaş hayvancılık da yapılmış fakat günümüzde yapılmamaktadır. Günümüzde köyün ana geçim kaynağı tarımdır. Verimli topraklara sahip köyde ahududu, böğürtlen gibi meyveler ve sebzeler yetiştirilmesinin yanında her yıl haziran ayında düzenlenen Cumalıkızık Ahududu Şenliği de hem tarımı hem de turizmi canlandıran bir etkiye sahiptir. Köye gelen yabancı ziyaretçi sayısı yıldan yıla artmaktadır.

Özgün kırsal karaktere sahip olan köyün çeperleri ormanlık arazi ve bahçelerle çevrili olup köye girişte mezarlık ve 2 anıt çınarın bulunduğu Eğrek Meydanı bulunmaktadır (Şekil 4.2) (Köşklük Kaya, 2016).

Şekil 4.2. Eğrek Meydanı (Yazar Arşivi)

Yerli halk kendi yetiştirdikleri meyve ve sebzeleri burada satmaktadır. Bu meyvelerden yaptıkları reçelleri, kendi ürettikleri yöresel ürünleri ve hediyelik eşyaları bu meydanda yabancı ziyaretçilere sunarlar. Köyün yerlilerinin bir araya geldiği, ticaretin yürütüldüğü ve gündelik sosyal akışın sürdüğü mekândır.

Köy içi yollar çoğunlukla yaya trafiğine uygun olup, zemin “edep taşı” olarak adlandırılan taş malzeme ile örtülüdür. Mezarlığın çevresi ilerde genişleme durumu düşünülerek kamusal boşluk olarak kullanılmaktadır. Yerli halk pazar kurulacağı zaman burayı kullanmaktadır.

Cami meydanı, Eğrek meydanı ve Hamam meydanı olmak üzere 3 farklı meydan vardır. Meydanların zeminleri geleneksel taş malzemeler ile kaplıdır.

Köy, Eğrek Mahallesi, Orta Mahalle, Dere Mahallesi, Okul Mahallesi, Değirmen Yeri Mahallesi Köy Üstü Mahallesi ve Hamam Mahallesi” isimli 7 mahalleden oluşur. Orta Mahalle tarafında köy kahveleri ve köyün camisi bulunur (Şekil 4.3) (Köşklük Kaya, 2016).

Şekil 4.3. Solda Köy Kahvesi, Sağda Caminin Girişi (Yazar Arşivi)

Cami “anıtsal yapı” niteliğinde olup tescillidir. Anıt ağaçlar kesilmez ve onlara zarar verilemez. Onları korumak için gereken drenaj uygulamaları ve sulama sistemleri yerleştirilerek korunmalarını sağlamak önceliklidir. Peyzaj düzeninin devamlılığının sağlanması için gereken önlemler alınmalıdır (Cumalıkızık Köyü Kentsel ve Doğal Sit Alanları 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Araştırma Raporu).

Köyde bir girişimcinin gayretiyle 1989’da kurulan Cumalıkızık Etnografya Müzesi geçmişte köyde kullanılan aletlere ev sahipliği yapmaktadır. Köyün değerini ve tanınırlığını arttıran bir girişim olmuştur.

Köy, 270 evden oluşmuş, bunların 180 tanesi günümüze kadar ulaşmış ve kullanılabilir durumdadır. Bu evlerden 176 tanesi tescillidir. Tarihi değeri ile beraber UNESCO

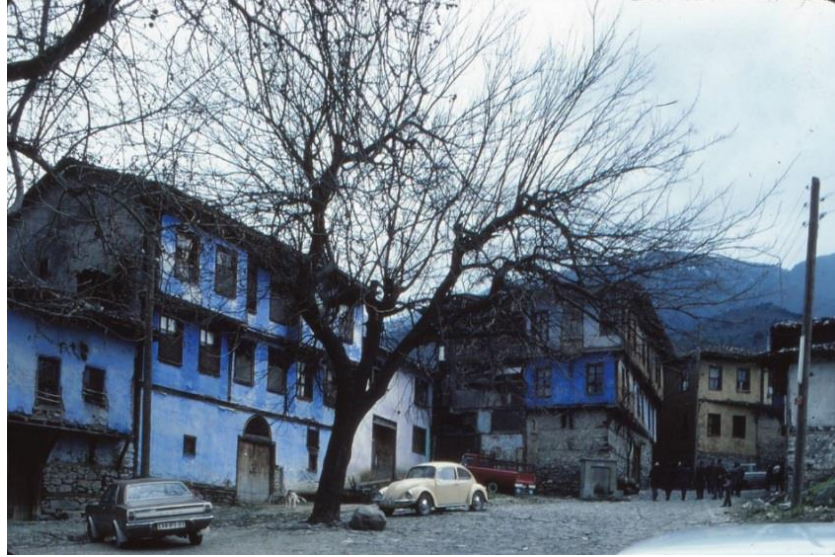
tarafından “Dünya Mirasları” listesine girmesi de köyün turizm değerini arttırmıştır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Cumalıkızık Köyünden Eski Fotoğraflar (1981 yılı) (URL-1)

Cumalıkızık’a ait ilk belge ‘Orhan Gazi Vakfiyesi Cumalıkızık Köyünde’ isimli 1339 yılına tarihlenen belgedir. Belgede Orhan Gazi’ye ait olan külliyyeden ve imaretten bahsedilmekte bu imaretin devam etmesi için kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerin akışının olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Dostoğlu, 2009).

Bursa’nın Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapması, Cumalıkızık’ta da kültürel çeşitlilik oluşmasını sağlamıştır. Cephelerde çivit mavisi, uçuk pembe, sarı ve beyaz renkler hâkimdir. Köyün geleneksel evleri genellikle 2-3 katlı olup doğal malzemelerle yapılmıştır. Zemin katlarda ahşap hatıllar kullanılmıştır. Zemin katlarda genellikle sıva bulunmaz. Üst katlarda ise hımış tekniğine rastlanır (Şekil 4.5) (Köşklük Kaya, 2016).

Şekil 4.5. Cumalıkızık Köyünün Eski Hâli (1981 yılı) (URL-1)

Evler genellikle dış sofalı plan tipine göre yapılmıştır. Avlu kısmında günlük işlerin devam ettiği mutfak, banyo, ahır gibi ortak kullanım alanları bulunurken üst katta yaşam alanları bulunmaktadır (Şekil 4.6). Osmanlı döneminden bu yana özgün kimliğini korumuş Cumalıkızık evlerinin bahçe duvarları mahremiyeti sağlaması için yüksek yapılmıştır (Köşklük Kaya, 2016).

Şekil 4.6. Cumalıkızık Köyünün Geleneksel Evleri (Yazar Arşivi)

Fiziksel altyapı koşullarının iyileştirilmesi, kırsal istihdamın sağlanması, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması kırsal mekânların ayakta kalmasını sağlar. Köy yangın açısından oldukça risklidir. Evlerin elektrik tesisatlarındaki eskimeler ve ahşap yapı elemanları tehlikenin boyutunu arttırmaktadır. Köy koruma

altında olduğundan bu eskimelerin tadilatı uzun zamanda gerçekleşmektedir. Ayrıca köyün sokakları oldukça dar ve araç geçişi için elverişsizdir. İtfaiye araçları köyün içine girememektedir. Bu da olası bir yangın durumunda müdahale süresini uzatmaktadır (Akıncıtürk, 2002).

Köyün geleneksel dokusu da sosyal dokusu da zamanla bu eskimelerden etkilenir. Evlerin tadilatı belediye tarafından belirlenen sıraya göre yapıldığından ve bu süreç uzun sürdüğünden belli temel tadilatların yapılamadığı evlerde yaşayanlar göç etmek zorunda kalır. Burada ticari faaliyetlerini sürdürenler ise sabah gelip akşam göç ettikleri yere gitmeye devam ederler. Bu da köyün kırsal soylulaşma sürecini deneyimlemesine sebep olur.

4.2. Soylulaşma Sürecinde Görülen Değişiklikler

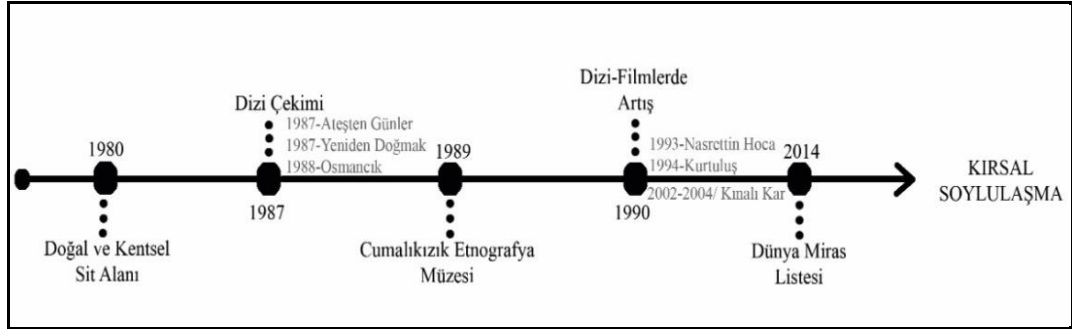
Kırsal soylulaşma süreci her kırsal alanda farklı şekilde ilerleyebilir. Cumalıkızık köyünde bu süreç 1980’de köyün “Doğal ve Kentsel Sit Alanı” ilan edilip koruma altına alınmasıyla başlamıştır. Köy, 12.11.1981 tarihinde alınan 12730 sayılı karar ile GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) tarafından Doğal ve Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. Alınan kararda alan,

“...halk mimarisi örneklerinin sergilendiği, geleneksel malzeme olan ahşap-taş karışımı, alaturka kiremit örtülü, çatılı evleri ile, özgünlüğünü kaybetmeden günümüze gelebilmiş küçük bir yerleşme yerlerimizden olduğuna, yapı tekniği, malzemesi, mimari karakteri ile aynen korunması gerekli kentsel sit oluşturduğuna, yeşilin, dokusundaki özelliklerinin, sokak kaplamalarının sit bütünlüğü içinde korunmasının gerektiğine...”

şeklinde tasvir edilmiştir. Böylece bu kırsal alan özgünlüğünü kaybetmeden günümüze kadar ulaşabilmiştir.

1983’te köyde Ağa Han Mimarlık Vakfı ve Mimarlar Odası iş birliğiyle öğrenciler arası “2007 Yılında Bursa’da Bir Köy” isimli mimari fikir yarışması düzenlenmiştir. 1987 yılında ve sonra köyde diziler çekilmeye başlanmıştır. Bu da köye olan ilginin artmasını sağlamıştır. 1989 yılında bir girişimcinin gayretiyle kurulan Cumalıkızık Etnografya Müzesi de bölgenin tanınırlığını arttırmıştır. 1990larda dönemin popüler dizi ve filmleri burada çekilmeye devam etmiştir. Fakat köy, asıl 2002-2004 yılları

arasında çekilen “Kınalı Kar” dizisiyle ünlenmiştir. Köy, 2000 yılında Dünya Mirası Geçici Listesi’ne alınmış, 2014’te ise UNESCO tarafından “kültürel” varlık kapsamında “Dünya Mirası” ilan edilmiştir. (Köşklük Kaya, 2018). Köyde kırsal soylulaşma süreci Şekil 4.7’de belirtildiği gibi ilerlemiştir.

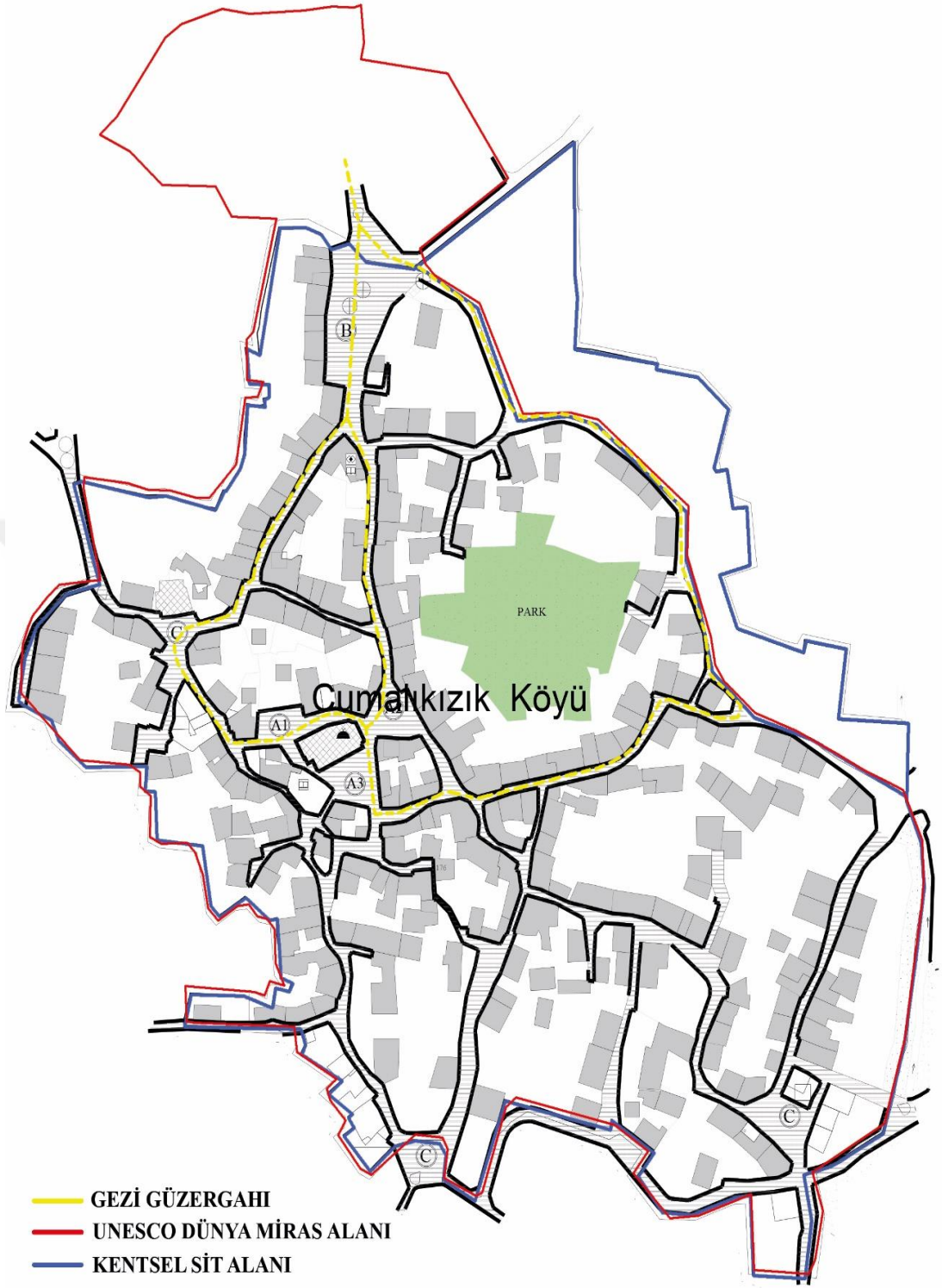
Şekil 4.7. Cumalıkızık Köyü Kırsal Soylulaşma Süreci (Yazar Görseli)

Kırsal soylulaşma sürecini deneyimleyen bu köy gerek koruma altına alınmasıyla gerekse de çekilen dizi ve filmlerle tanınırlığını iyice arttırmıştır. Köyde 1987 yılından günümüze kadar dizi ve filmler çekilmektedir. Günümüzdeki popülerliğini sağlayan dizi “Kınalı Kar” dizisidir. Daha sonra 2011 yılında çekilen “Anneler ve Kızları” dizisi köyün hem o yıllardaki halini göstermektedir hem de köyün tanınmasına katkı sağlamaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. Köyde Çekilen Diziler (URL-2)

Tanırlığının artmasıyla köyün turizm potansiyeli günden güne artmış ve köyde fiziksel ve sosyal birtakım değişikliklere sebep olmuştur.

Şekil 4.10. Cumalıkızık Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı (Yıldırım Belediye İmar Müdürlüğü verisi yeniden görselleştirilmiştir.)

4.2.1. Sosyal Değişiklikler

Köyün tanınırlığının artmasıyla beraber sosyal yapısı da değişme eğilimi göstermiştir. Dizilerle, filmlerle ve alınan koruma kararlarıyla köy turistleri kendine çeken bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Köydeki halk ile yapılan yüz yüze görüşmeler bu sosyal değişiklikleri gözler önüne sermektedir.

Köydeki Selma teyzeden (ticaret yeri sahibi) edinilen bilgilere göre;

“Doğma büyüme Bursa Cumalıkızıklıyım. Gelenek görenek ve komşuluklar neredeyse bitti. Eskiden köy sakinleri akşamları toplanıp otururdu. Şimdi akşam köyde kalan çok az kişi kaldı. Turistler olduğundan kapıları açıp oturamıyoruz. Evimin alt katını kahvaltı evine çevirdim 20 yıl önce. Topladığımız ahududu, kiraz, böğürtlen gibi meyveleri satıyoruz. Ben reçel yapıyorum bir kısmıyla, onları da satıyorum. Herkesin köyün dışında bahçeleri var ama köyden gidenlerinki bakımsız kaldı. Kışın da burada kalan nüfus var ama 3-4 hane. Bir kısmı gündüz satış yapıp akşama Bursa’ya gidiyor. Evim için restorasyon bekliyorum. Belediye evleri belirli bir sıraya koymuş ve o sıraya göre restore ediyor.”

Köyde görüşme yapılan kişilerin çoğu evlerin iyice eskidiğinden, akşamları Bursa’da kaldıklarından, gündüzleri de buraya satış yapmaya geldiklerinden bahsetmişlerdir. Köy koruma altında olduğundan restorasyon yapılırken katı kurallar uygulanıyor. Fiziksel anlamda yapıların işlevlerinde değişiklikler söz konusudur. Evlerin alt katları satış yerlerine ya da kahvaltı evlerine dönüşmüştür. Köydeki restoran sahibi Murat Bey’den edinilen bilgilere göre;

“Ben aslen Trabzonluyum. Restoranı 2018 yılında açtık. Önceden boş arsaydı. Çöplük olarak kullanılıyordu. UNESCO koruması altında olduğundan yapıyı ahşap yaptık. Betona izin yok. Buradaki küçük esnafların hepsi köyün yerlisidir. Bu köy 2002’de çıkan Kınalı Kar dizisi ile ünlendi (Şekil 4.11). Asıl o zaman tanındı. Yaz-kış turlar oluyor, turizm canlı kalıyor. Kışın Uludağ’a kayak yapmaya gelenler burayı da ziyaret ediyorlar.”

Şekil 4.11. Kınalı Kar Dizisinin Çekildiği Yer (Yazar Arşivi)

Köyün turizm potansiyeli her dönem aktif ve canlıdır. Yerli ve yabancı esnaflar birbirleriyle iyi anlaşmak zorundadır aksi halde göç etmek zorunda kalırlar. Bu noktada da turistlerin dikkatini daha çok çekebilen esnaflar ön plandadır ve geçimini daha kolay sağlar. Öteki türlü köydeki yükselen fiyatlarla baş etmesi zordur.

Köyün muhtarı Emin Yavuz Bey'den elde edilen bilgilere göre;

“2014 yılından beri köyün muhtarıyım. Doğma büyüme Cumalıkızıklıyım. Köyü sahipsiz bir köy olarak nitelendirebilirim. Köyde boru patlar yollara sular akar, önlem aldığımızda ceza yeriz koruma altında diye. Ama kimse de tamir etmez, sıkıntımızı çözmez. UNESCO'nun turizm anlamında faydası var. Ticaret yapanların %80'i yerli halktan oluşuyor. Kışın ticaret biraz daha sönük oluyor. Köyün nüfusu şu an 740 kişi. 2014 yılında 122 hane iken, 2016 yılında 189 hane olmuş. Restorasyonu tamamlanan evlerin bir kısmı gelip burada kalmışlar.

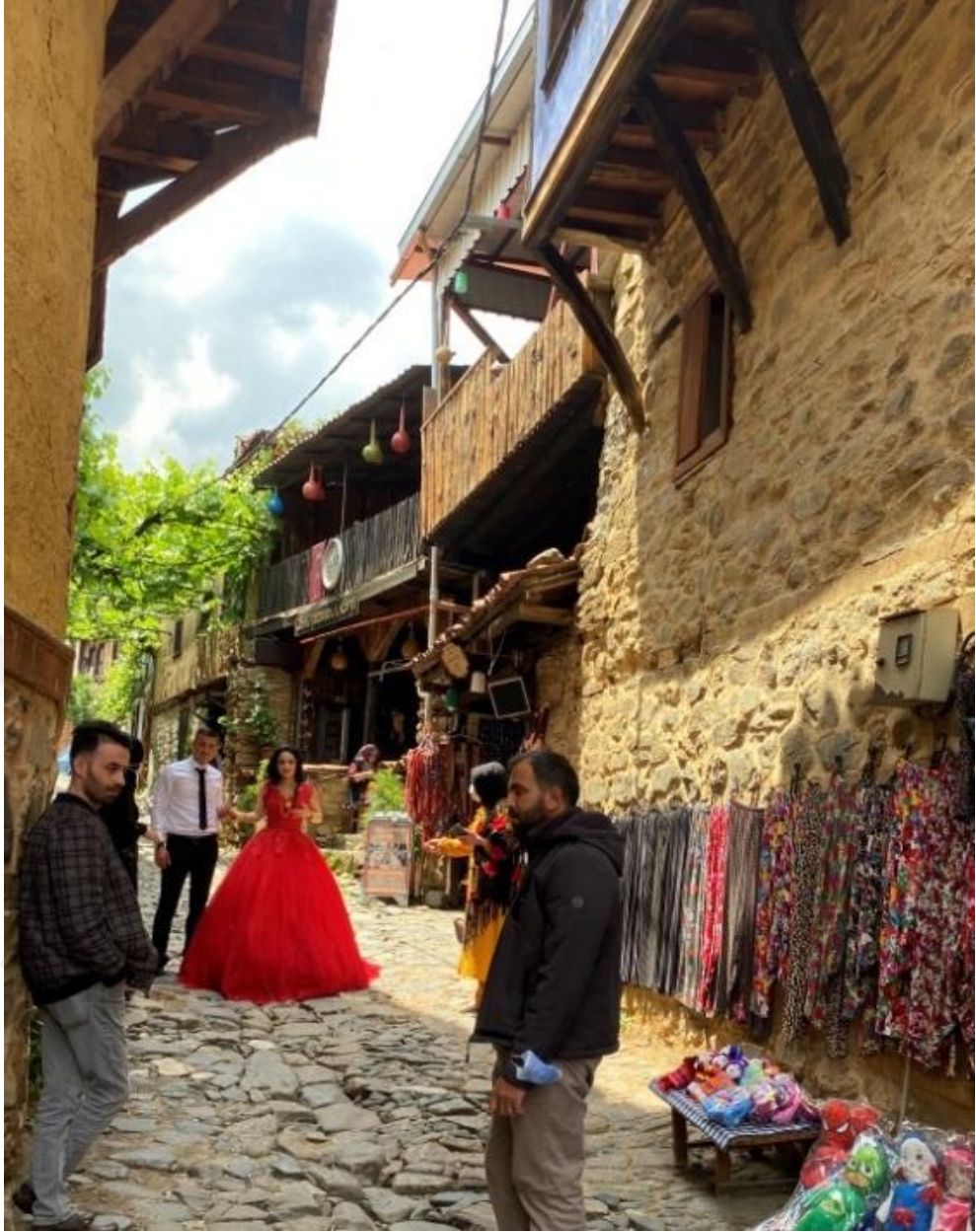
Turizmin büyümesi tabii sosyal yapıyı da değiştiriyor. Burada her şey turizm odaklıdır. Bu durum da köyü kalabalıklaştırıyor. Ama güzel olan şey köyümüzün insanlar tarafından bilinmesidir.”

Köy kahvesinde oturan Kemal amcadan edinilen bilgilere göre ise;

“Önceden her evin bahçesinde küçükbaş ya da büyükbaş bir hayvan bulunurdu. Tarım ve hayvancılık yapıldı. Belediye el attıktan sonra hayvancılık bitti. Şimdi 5 ya da 6 kişi vardır hayvanı olan. Önceden her türlü sebze yetiştirilirdi. Biber, domates vs. Ama şimdi turizmden rağbet gören meyveler, sebzeler satılıyor şeftali, ahududu, böğürtlen gibi (Şekil 4.12). Festival oluyor fakat pandemi yüzünden 2 yıldır yapılmıyor. Düğün çekimi için geliyorlar bazen buradaki evleri güzel buldukları için (Şekil 4.13). Komşuluk ilişkileri turistler artınca bayağı değişti. Bir de eski esnaf da kalmadı ki hiç. Hep dışardan gelen esnaf. Komşuluk ilişkileri bitti.”

Şekil 4.12. Köylülerin Yetiştirip Sattığı Ürünler (Yazar Arşivi)

Şekil 4.13. Cumalıkızık Köyünde Fotoğraf Çekimi (Yazar Arşivi)

Köyün sosyal yapısı turistlerin etkisiyle değişmiş, kırsal yaşam şekli turizme hizmet edecek biçimde değişiklikler göstermiştir. Tarımsal faaliyetler yerine ticaret ve hizmet sektörü ön plana çıkmıştır. Köyde ikamet eden yerli halkın nüfus verileri Tablo 4.1’de gösterilmiştir. Köy nüfusunda 90lı yıllardan itibaren azalma gözlemlenmiştir. Evlerin yıpranıp, eskimesi ve turistlerin artmasına bağlı olarak turistler kırsal alanı keşfetmeye başlamıştır. Köydeki fiyatlar yükselmiş, yerli halk ya şehre göç etmiştir ya da sezonluk gelip gitmeye başlamıştır. Günümüze gelindiğinde nüfus tekrar artmaya başlamıştır. Sezonluk kullanımlardan dolayı nüfus yazın artmakta kışın ise azalmaktadır. Nüfusun

artıp azalmasından ziyade ikamet edenlerin yerli ve yabancı dengesi turizm ve artan fiyatların etkisiyle değişmiştir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Cumalıkızık Köyünün Nüfus Verileri (TUIK ve muhtarlık verileri)

Yıllar	1970	1980	1990	2000	2009	2021
Cumalıkızık Köyü	872	851	860	660	606	740

Sosyal yapıdaki değişlikleri analiz etmek için köy sakinlerinden 30 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, bu kişiler hem yerlilerden hem yeni gelenlerden seçilmiştir.

Köyün geçmişteki sosyal yapısı ile şimdiki durumunu değerlendirmek için seçilen yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde görüşme esnasında görüşmenin akışına göre sorular değiştirilebilir olduğundan köyün yapısındaki sosyal değişlikleri incelemek için bu yöntem kullanılmıştır. 30 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmelerde sorulara verilen cevaplara göre en çok vurgulanan kelimelerden bir söylem analizi yapılmıştır. Bu söylem analizinde bazı anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu kelimeler aslında köydeki sosyal değişimi de sembolize eden kelimelerdir. Köy halkının söylemlerine göre belirlenen bu anahtar kelimeler, aslında köyün sosyal yapısındaki değişlikleri de gözler önüne sermiştir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Cumalıkızık Köyünün Sosyal Yapısındaki Değişiklikler

TEMALAR	ALINTILAR
DOĞALLIK	<ul style="list-style-type: none"> - Çoğunlukla İstanbul'dan geliyorlar. Buranın doğal yapısı hoşlarına gidiyor insanların. Sadece köy de değil buradan aldıkları ürünler de doğaldır. Köylüler kendileri üretir (Kemal bey). - Köy hayatı doğal diye şehirlerden kalkıp geliyorlar (Aynur hanım) - Köyün havası temiz ve huzurlu olduğu için bu doğallığı sevenler şehirlerden kalkıp geliyorlar. Köydeki herkes kendi bahçesinde yetiştirdikleri ürünleri satıyor (Murat bey). - İstanbul'dan, şehirlerden bir sürü turist gelir buraya. Nerde kalmış böyle doğal yerler? Havası bile farklıdır şehirden. Gezerler bir şeyler satın alırlar (Zehra hanım).
SAMİMİLİK / YAKINLIK	<ul style="list-style-type: none"> - Eski gelenek, görenek, komşuluklar bitti. Eskiden köy sakinleri akşamları toplanıp oturlardı. Şimdi akşam köyde kalan az kişi kaldı. Eski samimilik kalmadı (Selma hanım). - Önceden kapılar açık oturulurdu herkes birbirini tanır bilirdi. Şimdi turistlerden oturulmuyor herkesin evinin önünde turist. Eskiden olduğu gibi yakın değiliz artık (Tahsin bey). - Cumalıkızık samimi bir köy. Medyadan, internetten herkes görüp haberdar oluyor artık böyle yerlerden (Ezgi hanım) - Köyün yerlileri ile yeni gelenleri çok samimi değil ama gene de iyi anlaşıyorlar (Bülent bey).
ÖZGÜNLÜK	<ul style="list-style-type: none"> - Buraların kendine özgü dokusu insanları buraya getiriyor. Kentin gürültüsünden stresinden buralara geliyor insanlar (Zübeyde hanım). - Buradaki evleri güzel farklı buldukları için düğün çekimine gelirler. Kendine özgü dokusu var, diğer Kızık köylerinde yok böyle evler (Hasan bey). - Bu köy yapıldığı günden bugüne böyle kalmış, özgünlüğü hiç bozulmamış. Önceleri bu kadar kalabalık değilmiş tabi de gene de kendini koruyabilmiş köy (Fatma hanım)
KENTTEN UZAKLAŞMA	<ul style="list-style-type: none"> - Kentin stresinden gürültüsünden kaçmak isteyenler buraya gelir. Burada şehirle yarışacak kalabalıkta ama en azından havası, ortamı daha güzel (Yasin bey). - Genelde İstanbul gibi kalabalık şehirlerden gürültüden koşturmacadan bıkanlar gelir. Köyün sıcaklığı iyi hissettirir (Melda hanım). - Yaz, kış turizm devam ediyor. Kışın Uludağ'a gelenler buraya uğruyorlar. Turlar düzenleniyor. Yeni yerler görmek isteyenler farklı şehirlerden buraya geliyorlar (Ayşe hanım).
AYRIŞMA	<ul style="list-style-type: none"> - Turistler artınca komşuluk ilişkileri de zayıfladı. Yeniler devamlı durmuyorlar gelip gidiyorlar, ama işin içine ticaret girince yerli halk ile yeniler ayrıştı (Betül hanım). - Önceleri herkes tarım ve hayvancılık yapardı. Herkesin küçükbaş ya da büyükbaş bir hayvanı olurdu evinin bahçesinde. Buralar ünlenince hayvancılık bitti. Şimdi 5-6 kişi kaldı hayvanı olan. Turistler ne isterse o oluyor artık. Önceden herkesin bahçesinde her türlü meyve sebze yetişirdi, şimdilerde turistlerden rağbet görenler yetişiyor. Bu da yerliyle yabancıyı ayrıştırıyor (Yusuf bey).

Tablo 4.2'e göre; köy yaşamının doğal ve kalabalıktan uzak olması, köyün yerlilerinin bahçelerinde yetiştirdikleri ürünleri satarak köydeki doğal yaşantıyı devam ettirmesi, kentlilerin dalından koparılmış doğal ürünlere hasret olması köyün cazibesini arttırmakta ve kentli bireylerin burayı tercih etmesini sağlamaktadır. Günden güne artan turist sayısı ve kentli bireylerin göç etmesiyle beraber köydeki nüfus da artmaktadır. Bu durum komşuluk ilişkilerini zayıflatmaktadır. Komşusunu görmek için sokağa çıkan yerli bir birey, sokakta bilmediği onlarca turisti görünce komşusuna gidiş gelişi azaltmaktadır. Köylünün köylüyle ilişkisi yeni gelenler ve turistlerin etkisiyle zayıflamıştır. Köydeki evleri satın alan yabancılar ise izole bir yaşantıyı tercih eden komşularıyla yakınlık kuran kişiler değildir. Aldıkları evleri restore edip ya bu evlerde sezonluk oturan ya da ticaret yapan kişilerdir. Dolayısıyla köylülerle samimiyetleri ticari boyutta olup, belirli bir sınırdadır. Köydeki evlerin koruma altında olması ve özgünlüğünü koruması estetik algıyı güçlendirmekte ve mekânın cazibesini arttırmaktadır. Kentlerdeki kaostan, hareketli yaşantıdan yorulan bireyler kentten uzaklaşmak ve yaşantılarına dinginlik katmak için bu köyü tercih etmektedir. Fakat gelen turistlerin ve köye yerleşen kentlilerin artmasıyla kırsal yaşam tarzı da kentsele doğru evrilmiştir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık neredeyse bitmiş, turistlerin rağbet gösterdiği meyve ve sebzeler ekilip dikilmeye başlanmıştır. Bu da kırsal soylulaşma olgusunun "tüketim" yönünü güçlendirmektedir. Tüketimin artması sosyal ilişkileri de zayıflatmış, sosyal ilişkilerdeki samimilik ve yakınlığı zedelemiştir. Kentli yeni gelenler ile yerel halkın ihtiyaçları, imkânları ve sosyal yapıları birbirinden farklı olduğu için köyün yerlileri ile kentli yeni gelenleri ayrıştırarak sosyal değişikliklere sebep olmuştur.

4.2.2 Fiziksel Değişiklikler

Köyün sosyal yapısı kadar fiziksel çevresi de değişikliğe uğramıştır. Geçmişte köyün yaşadığı ekonomik sıkıntılar sonucunda yerli halk evlerinin tadilatlarını yapamamış dahası yaşanan dışa göçlerle bakımsız kalan evlerin bir kısmı yıkılmıştır. Bu durum köyün doğal yapısında bozulmalara sebep olmuştur. Ekonomik sıkıntı yaşayan yerli halk evlerinin bahçelerini parselleyerek satmak zorunda kalmıştır. Köyün zamanla turistik bir merkez haline gelmesiyle yapılarda değişim ve özgünlük kaybının yanı sıra, yoğun kullanım sebebiyle eskime ve bozulmalar da artmıştır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14. Cumalıkızık Köyüne Sonradan Yapılan Niteliksiz Ekler (Yazar Arşivi)

Turist çekmek için mekânların işlevleri değişmiş bu da fiziksel çevreyi etkilemiştir. Evlerin hayat olarak isimlendirilen kısmında geçmişte samanlık ve hayvanların durduğu ahırlar, hane halkının yiyeceği kadar sebze ve meyvenin yetiştiği ağaçlar varken günümüzde bu mekânlar turistlere hizmet eden hediyeelik eşya dükkânlarına veya kahvaltı ve yemek satılan yeme-içme birimlerine dönüşmüştür. Yapıların zemin katında hem işlev hem tasarım değişiklikleri yaşanmıştır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15. Zemin Katlarda Görülen İşlev Değişiklikleri (Yazar Arşivi)

Alınan koruma kararlarıyla, köyün geleneksel dokusunun özgünlüğü korunmaya çalışılsa da alan birtakım tekil müdahalelere maruz kalmıştır. Bu müdahaleler geleneksel dokuya uymamakta ve kırsal bütünlüğü bozmaktadır. Yapıların işlevlerinde görülen değişiklikler de fiziksel çevreyi etkilemiştir.

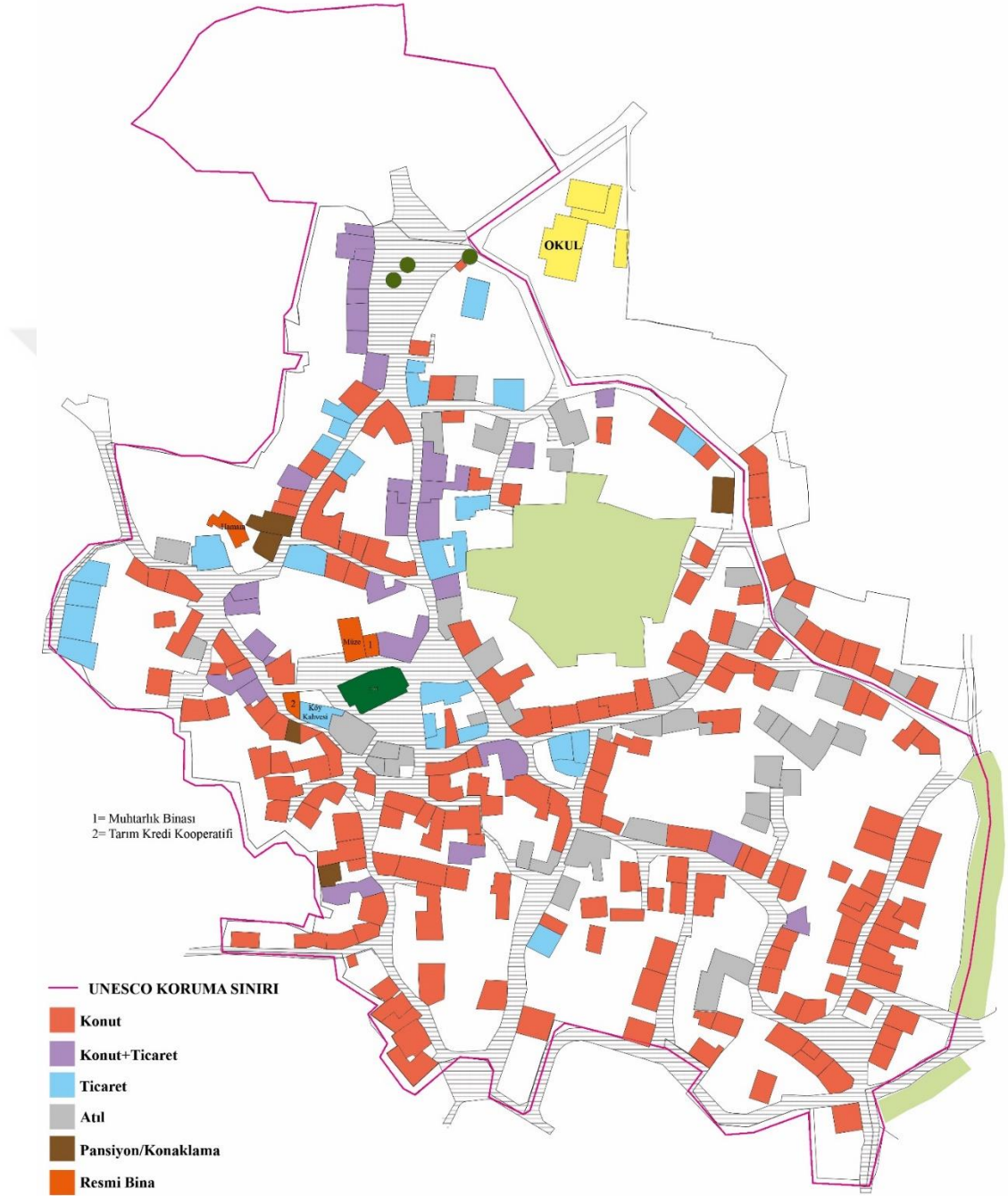
Her yenileme ve onarım çalışması turistlerin beğenisine odaklı olduğundan kırsal peyzaja ve kırsal yaşam şekline zarar vermektedir. Turistlerin rağbet gösterdiği meyve ve sebzeler yetiştirilmekte, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık neredeyse yapılmamaktadır. Turistler hayvanların gürültülerinden ve kokularından rahatsız olduğu için hayvancılık yapılmasını istememektedirler.

Kentlilerin bu estetik kaygıları kır yaşantısıyla bağdaşmamakta ve kır yaşantısını değiştirmektedir. Tablo 4.3’de kırsal soylulaşmanın köyün fiziksel yapısına etkileri; köyün geleneksel dokusu, yapılara yapılan tekil müdahaleler ve yapıların işlevlerindeki değişiklikler başlıklarıyla gösterilmiştir. Köyün taş, ahşap ve kerpiç malzemelerle inşa edilen geleneksel evleri, organik sokak dokusu ve hem köyün içinde hem de çevresinde bulunan kırsal peyzajıyla özgün bir kırsal doku oluşturmaktadır. Bu dokuya sonradan yapılan tekil müdahaleler zaman zaman mevcut geleneksel doku ile bütünleşmemekte ve bu dokuyu zedelemektedir. Sonradan yapılan ekler, mevcut dokuya uymayan malzeme seçimleri kırsal doku bütünlüğünü bozmaktadır. Kapı pervazları ve pencere doğramalarındaki uyumsuzluklar, kahvaltılık evlerine ve ticari birimlere dönüştürülen zemin katlar, yeme-içme birimlerine dönüşen teraslar ve avlular köyün fiziksel görünümünü değiştirmiştir (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Cumalıkızık Köyünde Görülen Fiziksel Değişiklikler

KIRSAL BAĞLAM	CUMALIKIZIK KÖYÜ			
GELENEKSEL DOKU	 <p style="text-align: center;">Geleneksel Evleri</p>	 <p style="text-align: center;">Kırsal Dokusu</p>	 <p style="text-align: center;">Sokak Dokusu</p>	 <p style="text-align: center;">Geleneksel Evleri–Sokakları</p>
TEKİL MÜDAHALELER			 <p style="text-align: center;">Geleneksel Dokuya Uyum Sağlamayan Pencere Uygulamaları</p>	 <p style="text-align: center;">Geleneksel Doku ile Uyumsuz Ekler</p>
İŞLEV DEĞİŞİKLİKLERİ			 <p style="text-align: center;">Evlerin Zemin Katlarının ve Terasların Yeme–İçme Mekanlarına Dönüşmesi</p>	 <p style="text-align: center;">Zemin Kat Avlularının Satış ve Yeme–İçme Birimlerine Dönüşmesi</p>

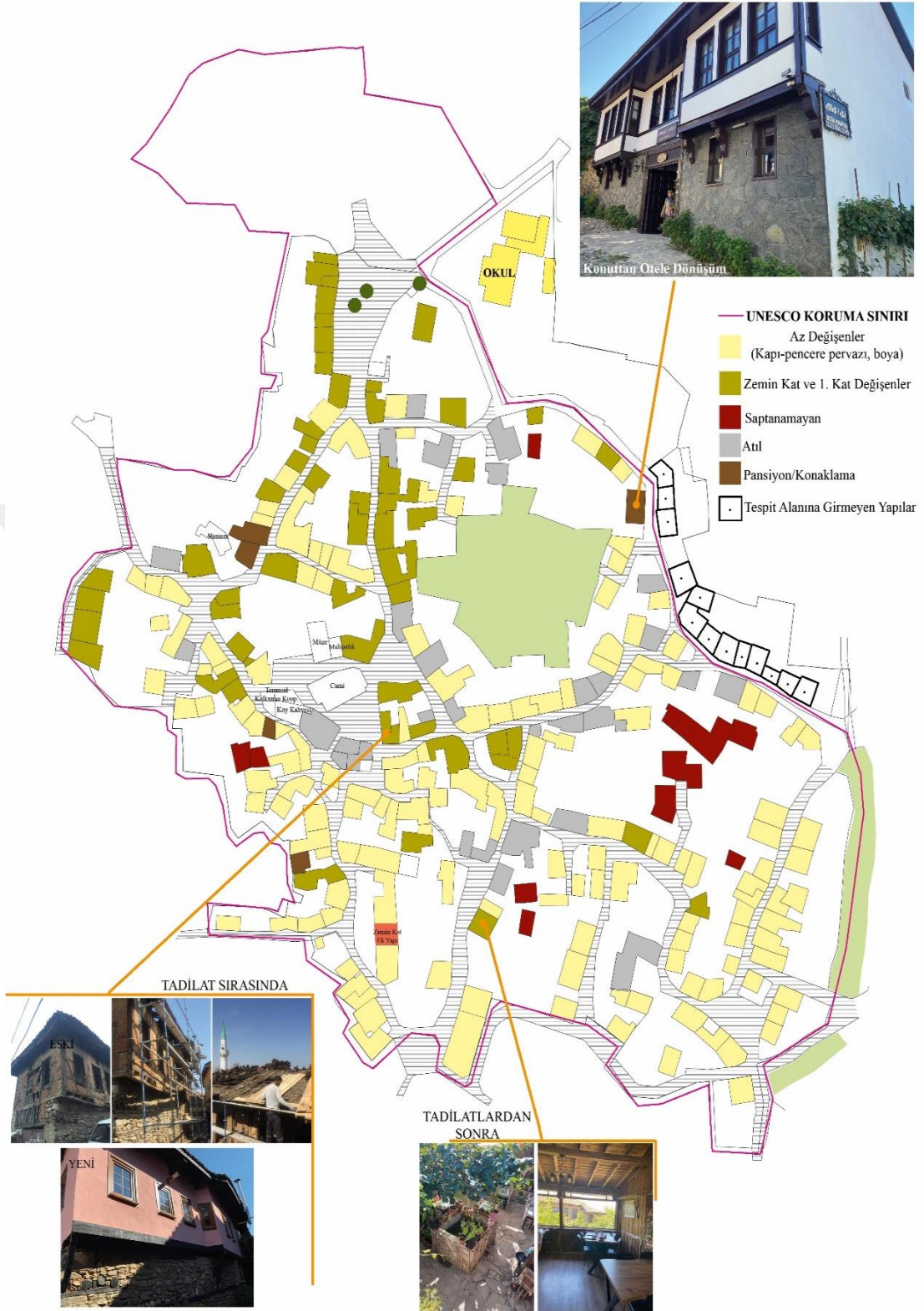
Cumalıkızık köyünde 1970li yıllarda bütün yapılar konut işlevindeyken, 2022 yılındaki işlev haritasında ticaret ve ticaret+konut işlevinin önemli ölçüde arttığı görülmüştür (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. Cumalıkızık Köyündeki Yapılarda Değişen İşlevler Haritası (Yazar Görseli)

Köyde konut işlevi geri planda kalmıştır. Köyde eskiyen ve atıl kalan, restorasyon bekleyen evlerin sayısı da artmıştır. İncelenen konutlardan 34 tanesi atıl durumdadır. 25 adet konut tamamen ticari işlevli kullanılmak üzere dönüştürülmüştür. 28 adet konut+ticaret işlevli yapı mevcuttur. Bu konutların zemin katları ya da terasları ticari işleve hizmet edecek şekilde dönüştürülmüştür. 4 adet pansiyon bulunmaktadır. 1 adet pansiyon hizmet vermemekte, sadece restoranı ticari işlevine devam etmektedir. Konut işlevli yapılardan da 3 tanesi dönem dönem evlerinin odalarını pansiyon gibi kiralamaktadır. 14 adet eve iç kısımda kaldığından ve atıl olduğundan ya da zemin katların yüksek duvarları ve ağaçlardan ulaşılammış, komşulara ve çevrede yaşayan insanlara sorularak evlerin işlevleri belirlenmiştir.

Yapılarda işlev değişikliği olmasa bile kapı, pencere pervazı ve boya badana gibi değişiklikler görülmüştür. UNESCO koruma sınırının dışında kalan yapılar tespit alanına dâhil edilmemiştir. Bu yapılardan 14 tanesinin değişmişlik durumu saptanamamıştır. 54 adet yapının zemin kat ve 1. katlarında değişmişlik düzeyi daha çok olup, bu yapılarda işlevsel değişiklikler de olduğu için hem plan şemasında hem de cephe düzeninde değişiklikler görülmüştür (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. Yapıların Değişmişlik Durumu (Yazar Görseli)

Köyde önceden boş olan araziler şimdilerde işletmelerin faaliyetlerini yaptıkları yerler haline gelmiştir. Kırsal soylulaşma süreciyle artan ticaret işletmelerinin sayısıyla Cumalıkızık'ın çehresi de değişmiş ve yerel yapısı zedelenmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Köyde Yeni Açılan Ticari İşletmeler (Yazar Arşivi)

Turistlerin yoğun ilgisinden dolayı köyde otopark ihtiyacı doğmuştur. Eskiden köyde 3 tane otopark mevcut iken günümüzde 7 tane otopark bulunmaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Köyde Artan Otopark İhtiyacı (Yazar Arşivi)

2000li yılların başında köyün kuzey tarafına yapılan niteliksiz betonarme yapılar her geçen gün artmakta ve köy sınırlarına biraz daha yaklaşmaktadır. Böylece köyde yapılaşma miktarı artmaktadır. Köyü çevreleyen ağaçlık araziye de tahrip etmektedir. Köyün çeperlerindeki bu fiziksel değişikliklerin artarak devam etmesi köyün geleneksel dokusunu bozmakta ve kırsal dokusuna zarar vermektedir (Şekil 4.20).

Şekil 4.20. Köyün Çeperlerine Yapılan, Geleneksel Doku ile Uyumsuz Evler (Yazar Arşivi)

5. BULGULARIN TARTIŞILMASI

Yapılan çalışmada tarihi ve kültürel çekiciliği ile ön planda olan ve koruma altında olduğu için kırsal mimari değeri yüksek olan, UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınan ve turizm potansiyeli yüksek olan Cumalıkızık köyünün kırsal soylulaşma süreci incelenmiştir.

Köyün doğal ve kentsel sit alanı ilan edilmesiyle ismi duyulmaya başlanmış, zamanla köyde dizi ve filmlerin çekilmesiyle popülerliği artmıştır. Köyde Etnografya Müzesi'nin kurulması ile dizi ve film çekimlerinde artışlar yaşanmıştır. Son olarak da köyün Dünya Miras Listesi'ne girmesi ile bölgenin adı iyice duyulmuş ve turizm merkezi haline gelmiştir. Kırsal soylulaşmayı da başlatan bu turizm hareketi, köyde birtakım fiziksel ve sosyal değişikliklere neden olmuştur. Köyün yerel ve doğal yapısı eskiyip, bozulmaya başlamıştır. Köydeki mevcut yapıların zamanla eskimesi ve köyün koruma altında olması nedeniyle tadilat sürecinin uzun ve karmaşık olması köy halkının zamanla evlerini terk etmesine sebep olmuştur.

Köyün geleneksel dokusunda zemin katlar, moloz taşlardan örülmüş duvarlardan, üst katlar ise kerpiç malzemelerden yapılmıştır. Kapılarda ahşap hatıllar, pencerelerde ise ahşap pervazlar kullanılmıştır. Zemin katlarda ahşap çıkmalar bulunur. Üst katlardaki pencereler, cumbalı ya da kafeslidir. Üst katlarda kerpiç malzemenin üzerine renkli badanalar yapılmıştır. Çivit mavisi, uçuk pembe, sarı ve yeşil en çok kullanılan renklerdir (Şekil 5.1).

Köydeki yapılarda zamanla dış etkenlerin ve çevresel faktörlerin etkisiyle eskime ve bozulmalar görülmüştür. Yağmur, kar, sıcaklık değişimi gibi nedenlerden cephelerde renk değişimi, kullanılan malzemelerde çatlama ve burulma gibi fiziksel bozulmalar gözlemlenmiştir. Ahşap yapı malzemelerinin böceklenme ve çürüme gibi nedenlerle taşıyıcılık özelliklerinin azalması eskime ve bozulmaları arttırmaktadır (Şekil 5.2).

CUMALIKIZIK KÖYÜ'NÜN GELENEKSEL KONUT DOKUSU

Kapı-pencere Pervazları

Üst kattaki pencereler
cumbalı ya da
kafeslidir.

Zemin katlarda moloz
taş malzeme, ahşap
çıkma ve ahşap hatıllı
kapı kullanımı

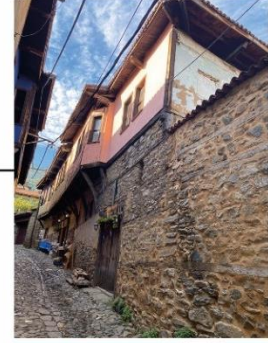

Evlerin avlularından taşan ağaçlar ve camlardan sarkan çiçekler sokakla bütüncül bir kırsal peyzaj oluşturuyor.

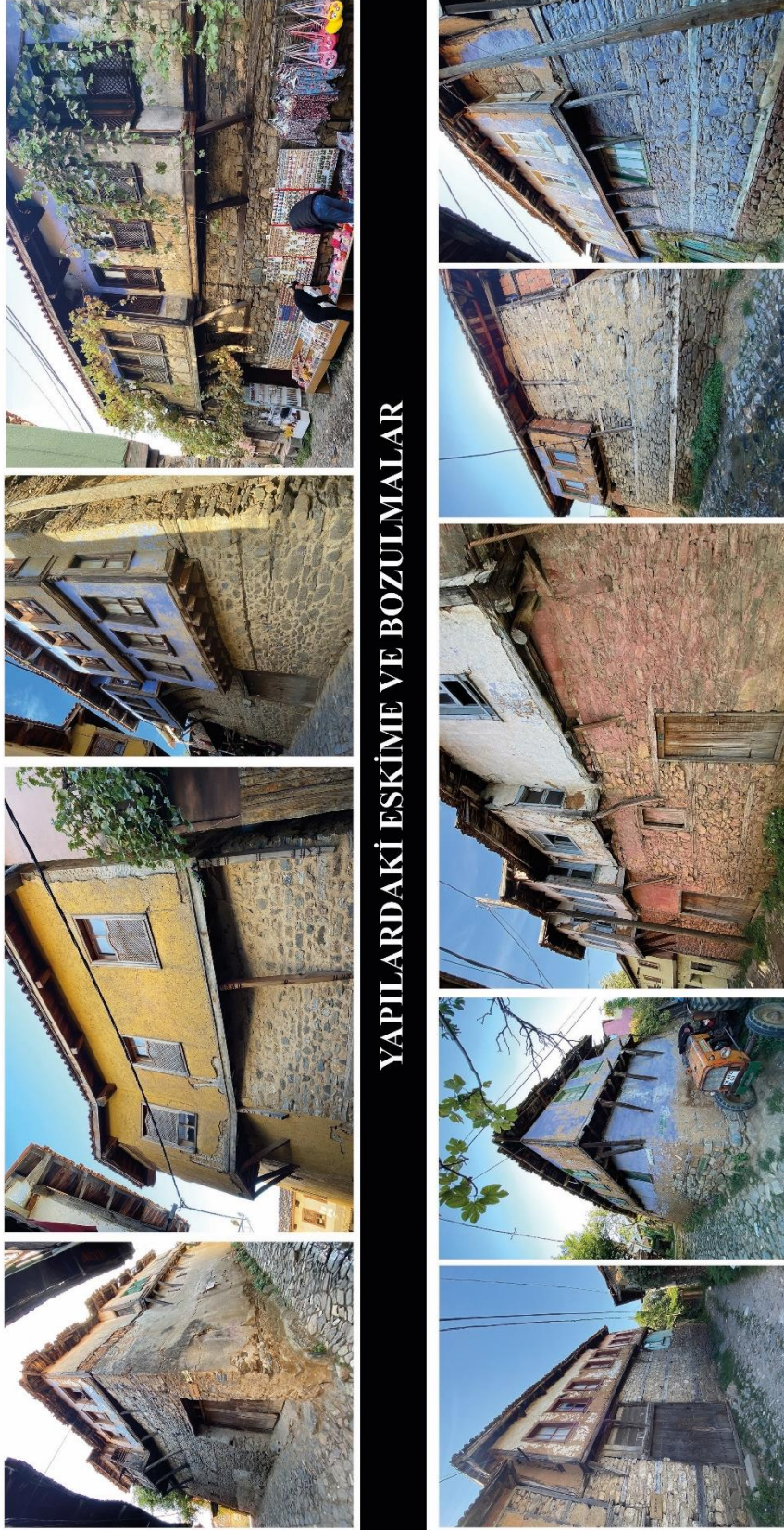
GELENEKSEL
DOKU

Organik Sokak Dokusu

Üst kat duvarlarda
kerpiç malzeme
üzeri farklı
renklerle badana
uygulaması

Şekil 5.1. Cumalıkızık Köyünün Geleneksel Konut Dokusu ve Sokakları (Yazar Görseli)

YAPILARDAKİ ESKİME VE BOZULMALAR

Şekil 5.2. Yapılardaki Eskime ve Bozulmalar (Yazar Görseli)

Köyde artan turizm değeri rant oluşturmuş ve köydeki evlerin fiyatları artmıştır. Bu evlerin tadilat ve onarımına yerli halkın gücü yetmemektedir. Fakat bölgenin turizm değerini bilen yerli halk gündüzleri satış yapmak ve geçimlerini sağlamak için köye gelip, akşamları dönmektedirler.

Turizmin artmasına paralel olarak artan yabancı nüfusun etkisiyle sosyal yapının homojenliği bozulmuştur. Köyde yerli halktan çok yabancı turistin olması komşuluk ilişkilerini zayıflatmıştır. Geçim kaynağı tarımdan ticarete kaydığı için yeni gelenlerle yerliler arasında sosyal ayrışma olmuştur.

Fiziksel anlamda çoğunlukla bireysel müdahaleler ile yapıların zemin katlarının turistlerin talep ve istekleri doğrultusunda kahvaltılık evlerine ve satış birimlerine dönüştüğü, teras ve bahçelerin de yeme-içme birimlerine dönüştüğü gözlemlenmiştir. Evlerin avlularına ekler yapılarak depo, mutfak, wc gibi işlevler için kullanıldığı görülmüştür (Şekil 5.3). Böylece turizmi güçlendirmek hedeflenmiştir.

Mutfakların avluya hizmet verecek şekilde düzenlenmesi

Teras ve balkonların yeme-içme birimlerine dönüşmesi

Terasların yeme-içme birimlerine dönüşmesi

Zemin Kat ve Avlulara Küçük Birimler Eklenmesi

İŞLEV DEĞİŞİKLİKLERİ

Eskiden samanlık olarak kullanılan bölümlerin şimdi depo ve wc'ye dönüşmesi

Avluların Satış Birimlerine Dönüşmesi

Avluların Satış Birimlerine Dönüşmesi

Terasların Yeme-İçme Birimlerine Dönüşmesi

Terasların yeme-içme birimlerine dönüşmesi

Üst katların kısmen de kullanılabilecek şekilde otantik yeme-içme birimlerine dönüşmesi

Avluların Yeme-İçme ve Satış Birimlerine Dönüşmesi

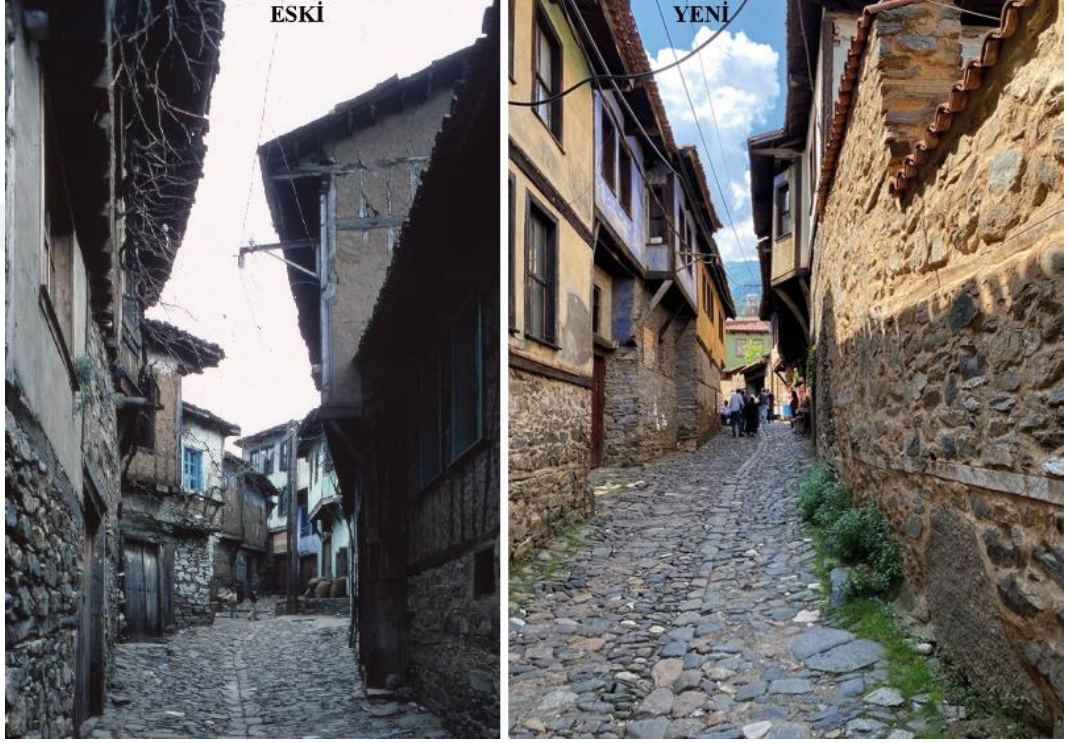
Zemin Katların Satış Birimlerine Dönüşmesi

Şekil 5.3. Yapıların İşlevlerindeki Dönüşüm (Yazar Görseli)

Turizmin getirileri olduğu kadar yok edici etkileri de olmuştur. Sakinlik ve huzur bulmak için tercih edilen bu kırsal alan artan turist sayısı ile tam tersi yönde gelişme göstermiştir.

Turizmin artması kırsal soylulaşmanın etkisini güçlendirmiştir. Geleneksel mimari doku koruma kararının da etkisiyle genel olarak korunsa da yapılan tekil müdahaleler köyü değiştirmiş, kırsal kimliğini koruma noktasında tehdit oluşturmuştur (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Solda Cumalıkızık Köyünün Eski ve Sağda Yeni Hali (Soldaki URL-1, Sağdaki Yazar Arşivi)

Köy, koruma altında olduğundan yapılan fiziksel müdahaleler sınırlıdır. Fiziksel olarak, yeni malzeme kullanımları, cepheyle uyumsuz boya yapımı, özgün dokuyla bütünleşmeyen ekler, kapı pencere pervazlarında değişiklikler meydana gelmiştir (Şekil 5.5).

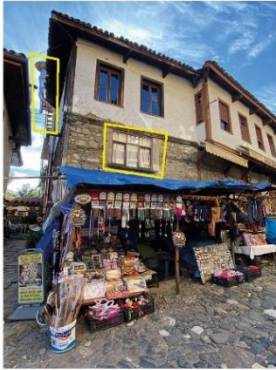

Geleneksel dokuya uymayan kapı-pencere örnekleri

Dokuyla uyumsuz taş kaplamalar

Taş malzemenin üzerine sıva uygulaması

GELENEKSEL DOKUYA UYUM SAĞLAMAYAN BİREYSEL MÜDAHALELER

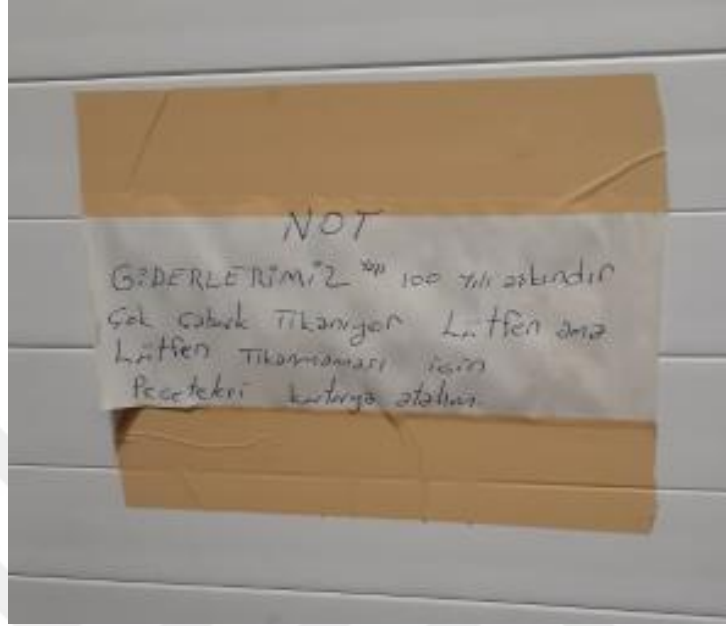
Geleneksel dokuya uymayan kapı-pencere örnekleri ve havalandırma sistemleri

Pencerelerde geleneksel dokuya uymayan demir korkuluk uygulaması ve uyumsuz taş kaplamalar

Şekil 5.5. Geleneksel Dokuya Uyum Sağlamayan Bireysel Müdahaleler (Yazar Arşivi)

Köyde artan turizm ile birlikte altyapı sorunları da artmış, mevcut altyapı yüksek nüfusa hizmet verebilecek yeterlilikte olmadığı için sorunlara sebep olmuştur (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. Köyde Artan Altyapı Yetersizlikleri (Yazar Arşivi)

Kırsal soylulaşmanın kırsalı dönüştürmesi, geleneksel dokunun koruma kararlarından dolayı daha az miktarda tahrip edilmesine fakat bunun yanı sıra konutların işlevlerinin kafe, satış birimi, pansiyon gibi birimlere dönüşmesine, altyapı sorunlarının doğmasına neden olmuş ve sosyal ilişkileri de zayıflatmıştır. Nüfusun yerli ve yabancı dengesini etkilemiştir. Yıllardır bu köyde yaşayan yerli nüfus artan fiyatlardan ya göç etmiş ya da buralarda ticaret yapan yerliler sabah gelip akşam dönecek şekilde düzenleme yapmışlardır. Geleneksel evlerin tadilat süreci uzun ve masrafları da çok olduğundan karşılayamayanlar gitmek zorunda kalmıştır. Köylerdeki tarım ve hayvancılık gibi faaliyetler de geri planda kalırken ticaret ve turizm ön plana çıkmıştır. Cumalıkızık köyünde bu sektörleri destekleyecek şekilde koruma kararlarının elverdiği ölçüde düzenlemeler yapılmıştır.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geleneksel mimari doku, doğal ve tarihi değerler kırsal alanları ön plana çıkaran unsurlardır. Özellikle tarihi ve doğal güzelliklere sahip yerleşimlerde çoğunlukla turizm potansiyelinin artmasına bağlı olarak kırsal alanların sosyal yapısı ve fiziksel dokusu değişir. Bir kırsal alanın kıyı ve kültür turizm potansiyelinin yüksek olması o alanı cazip hale getirmektedir. Kırsal alanlarda yaşam şartlarının daha ekonomik olması, çevrenin yeşil alan potansiyelinin yüksek olması ve doğal güzellikleriyle insan sağlığına olumlu etkilerinin olması kentlerden kırsal alanlara olan göçü arttırmaktadır.

Kırsaldaki soylulaşma süreci Gonzales'in yaptığı çalışmalarda vurguladığı gibi; alandan gelir elde etmeye istekli girişimciler, arazi geliştiriciler ve inşaat firmalarının kırsal alana katkı sağlamak istemesiyle başlar. Bölgede ekonomik düzeyi yetersiz yöre halkı ve bölgeye taşınmak için gelir düzeyi yüksek hareketlilik arayan profesyoneller bir arada bulunur.

Kırsal alanlara göçün artmasıyla, kentliler kent hayatında edindikleri kazanımları kırsal yerleşimlere aktarır. Kırsaldaki evleri kendi kullanım önceliklerine göre tasarlayıp, bu mekânları restore etmeleri sonucunda görülen mekânsal değişiklikler de bu durumun bir göstergesidir. Koruma kararları yapılacak fiziksel değişikliklerde belirleyici olmaktadır. Kırsal alanlara göç edenler, eğitim düzeyi yüksek ve kırsal yerleşimin çevre sorunlarına karşı bilinçli kişiler olmasına rağmen yaşam şekillerini kırsal alanlara taşır ve kırsalları soylulaşmanın etkisiyle kentleşen köy parçaları haline dönüştürürler. Kırsal alanları cazip kılan sessizlik, doğallık, huzur gibi unsurlar geri plana itilmektedir. Aslında turizm, kırsal soylulaşmayı besleyen bir etki oluşturmaktadır. Kırsal mekânda turizmin artmasıyla gelen kişi sayısı artmakta, tarımsal faaliyetler, hayvancılık ve üretim geri planda kalmaktadır. Genellikle yazları daha çok kullanıcısı olan bu mekânlar kışları boş kalmaktadır. Bu tür sezonluk kullanımı yüksek olan kırsal yerleşimlerin varlığını devam ettirebilmesi için "turizm" bir amaç olmaktan çok araç olarak kullanılmalıdır. Bunun için öncelikli olarak, kırsal peyzajın bütünlüğü korunmalıdır. Yeni gelen kullanıcıların, ziyaretçilerin ve turizmin

etkisiyle yeşil alanlar zarar görmemeli, bakımsız bırakılmamalıdır. Köyde yaya öncelikli kullanım teşvik edilmeli, araç trafiği sınırlandırılmalı ve otopark ihtiyacı minimuma indirgenmelidir. Günümüz ihtiyaçlarına göre yapılan ekler cephe düzenine ve özgün dokuya zarar vermeyecek şekilde geri dönüştürülebilir nitelikte olmalıdır. Yapıların tarihsellik değeri göz önünde bulundurularak buna zarar verecek müdahalelerden kaçınılmalıdır.

Cumalıkızık köyünde gerçekleşen soylulaşma kentsel yaşam alışkanlıklarının kırsal alanı belli noktalarda tahrip etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum kırsal çevreyi ve insan ilişkilerini de etkilemiştir. Kentlilerin gelmesiyle turizm canlanmış ve arsa fiyatları artmıştır. Buna bağlı olarak kırsal alandaki rant artmıştır. Yapılan tadilatlar koruma kararlarının elverdiği ölçüde çoğunlukla çevreyle uyumlu gibi görünse de sonradan yapılan ek ve müdahaleler mevcut peyzaj ile bütünleşmemiştir. Yeni gelenlerin ihtiyaçları ve isteklerine bağlı olarak değişen kırsal mekân ve peyzaj Philips (1993)'in de söylediği gibi "*kentli yeni orta sınıfın kırsal sömürgeleştirilmesi*" (Başaran ve Sakarya, 2012) ile sonuçlanmıştır.

Kırsal yerleşimler, fiziksel olarak yüksek nüfusa hizmet verebilecek altyapıya sahip değildir ve ihtiyaçları karşılamak için kapasiteleri sınırlıdır. Kentlilerin kırsal mekânları keşfetmesi ve turizmi hareketlendirmesiyle birlikte, gürültü, kirlilik, otopark ihtiyacı, yapılaşma miktarında niteliksiz artış, ekim dikim alanlarının ticarileşmesi, üretimin azalması gibi sorunlar doğal yaşam şeklini bozmuştur. Yaşanan bu değişiklikler kırsal alanın kendine özgü karakteristik yapısını zedelemiş, aslında kentlileri buraya çeken sebepleri yok etme noktasına gelmiştir. Sadece turist çekmek için kullanılan bir mekân haline gelen bu kırsal yerleşim yerel özelliklerini geri planda bırakarak tüketim mekânı haline dönüşmüştür. Yaşanan dönüşümlerle beraber aslında kırsal alan giderek daha modern bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Kırsal soylulaşma ile aslında kentsel yaşantının geleneksel kırsal yerleşimle birleştiği yeni mekânlar oluşmuştur. Turizm faaliyetlerinin artması kırsal soylulaşma sürecini hızlandırmıştır.

Kırsal turizm faaliyetlerinin gelişmesi geri kalmış ve köhnemiş kırsal alanların kalkındırılması için önemli bir adımdır. Kırsal alanlar turistlere çekici gelmektedir. Çünkü kırsalın etnik ve coğrafi yapısından, tarihi ve kültürel özelliğinden ve doğal kaynaklarından oldukça etkilenmektedirler (Çeken vd. 2007:2). Fakat doğru

müdahalelerle bu alanlar canlandırılmalıdır. Kırsal turizmde turist yeme-içme, konaklama gibi ihtiyaçlarının yanında otantiklik, orijinallik ve yeşil alan talep etmektedir. Bu noktada kırsal turizm, kırsal alanların ekonomisini güçlendirmeyi hedeflediği kadar kendi yerel ve doğal görünümünü korumayı da hedeflemelidir. Kadınlar kırsal turizm ile ekonomik yaşantıda daha çok yer bulmaktadır (Soykan, 2006). Kırsal turizmin gelişmesiyle yöre halkı kırsal ve kültürel değerlerine daha çok sahip çıkmakta ve böylece koruma bilinci de artmaktadır.

Doğan'ın da vurguladığı gibi; “Turistin geçtiği yer, hiçbir zaman eskisi gibi değildir” (Doğan, 2004:30). Tarımdan ve hayvancılıktan elde edilen gelir zamanla turizme ve ticarete doğru kaymıştır. Tarımsal faaliyetlerden ziyade ürün ve hizmet talebinde artış yaşanmıştır. Turizm alanları genişlemiş, tarım alanları daralmıştır. Bu da ekolojik dengeyi olumsuz etkilemektedir. Doğal peyzajın estetik değeri azalmaktadır.

Köydeki evlerin restore edilerek devamlılığının sağlanması ve geleceğe aktarılması güzel bir girişimdir fakat günümüzün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenen yapılara yapılan ekler ve bireysel müdahalelerle yapılan restorasyon çalışmaları bütüne hitap edememekte yöresel mimari dokuyu zedelemektedir. Cephe nizamını bozan uygulamalar, köyün özgünlüğünü tehdit etmekte, niteliksiz yapılan eklentiler ise kırsal peyzaj bütünlüğünü bozmaktadır.

Bu tür tarihi ve doğal güzelliklere sahip geleneksel yerleşimler aslında mekânsal olarak da kimliğini koruma ve toplumsal bellekteki yerini sürdürme çabasıdadır. Yaşanan soylulaşma süreci ve yapılan yanlış fiziksel müdahaleler bu mekânları metalaştırarak sahip oldukları tarihi ve doğal niteliklere zarar vermektedir. Gelecek kuşaklara bu yerleşimlerin aktarılabilmesi için daha kapsamlı ve net koruma bilinci ile kırsal soylulaşma süreci yönlendirilmelidir. Niteliksiz dönüşüm tarihsel sürekliliği ve doğal değerleri zedelemektedir.

Bu tez çalışması amacı doğrultusunda mimari değeri yüksek olan koruma altında olan Cumalıkızık köyünün soylulaşma sürecini fiziksel ve sosyal boyutta değerlendirmiştir. Kırsal soylulaşma kavramının Cumalıkızık köyünde ne tür değişikliklere sebep olduğu incelenmiştir. Köydeki kırsal soylulaşma sürecini daha iyi anlamak ve değerlendirmek için köyde yapılan yüz yüze görüşmelerde köyün tanınmasını sağlayan unsurlar, turist sayısındaki artış, alınan koruma kararları, komşuluk ilişkileri, köye yeni gelenlerle

olan sosyal ilişkiler üzerine sorular sorulmuştur. Böylece kırsal soylulaşma kavramının Cumalıkızık köyünde nasıl bir süreç izlediği değerlendirilmiştir.

Südaş'ın da (2018) vurguladığı gibi, kırsal mekânlarda soylulaşma iki farklı şekilde gözlemlenebilir:

“Bunlardan ilki; yüksek gelirli kentlilerin yerel halkın geleneksel evlerini satın alıp, restorasyon yapmasıyla, ikincisi ise yeni gelenlerin hayallerindeki evleri geleneksel kırsal dokuya uyumunu gözetmeksizin inşa etmeleri ile”

Bu tez çalışmasında Cumalıkızık köyü için ilk durum söz konusudur.

Kırsal soylulaşma, bu şekilde devam ederse koruma altında olan kırsal alanlar, kırsal dokusunu yitirip ticaretin ön planda olduğu turizm köyelerine, koruma altında olmayan kırsal alanlar ise giderek birbirine benzeyen, özgünlüğünü ve kırsallığını yitirmiş küçük kent mekânlarına dönüşecektir. Bu da kırsal mimari zenginliğimizi koruma noktasında önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

İncelenen örnekte de koruma kararları alınmış olsa da uygulama noktasında yetersiz kalmıştır. Koruma altında olmayan köylerde sonuç daha çarpıcı ve kırsal alanı kentsele dönüştüren bir etkiye sahip olacaktır.

İlerde yapılacak çalışmalar için kırsal soylulaşma kavramı, koruma altında olan ve koruma altında olmayan iki farklı benzer ölçekteki kırsal alan için değerlendirilebilir. Benzer şekilde kırsal soylulaşmanın oluşturduğu olumsuz etkileri minimize etmek için ne tür önlemler alınabilir sorusu üzerine de çalışmalar yapılabilir. Südaş (2018), kırsal soylulaşma 2 türlü gerçekleşebilir demiş ve bunlardan ilki bu tezde görüldüğü gibi kentlilerin geleneksel evleri alarak restore etmesiyle gerçekleşmiştir. İkincisi ise yeni gelenlerin kırsal alanlara hayallerindeki evleri kırsal uyumu gözetmeksizin inşa etmesiyle gerçekleşir. İlerde yapılacak çalışmalarda, kırsal soylulaşmanın bu şekilde meydana geldiği örnekler de incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Açar, A. (2014). Kentli Bireylerin Kırsal Mekân Algısı ve Kırsal Mekân Tüketimi: Antalya- Çakırlar Örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(1), 1-19.
- Akalın, M. (2016). Kentsel Dönüşümün Karanlık Yüzü: Soylulaştırma, Yerinden Edilme ve Mekânsal Dışlanma. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7, 287-320.
- Akbaş Örs, E., Sahil, S. & Akın, E. (2020). Toplumsal Değişimin Kırsal Mekândaki Etkisi: Çanakkale-Adatepe Köyü ve Evleri. 4. *Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi*, 8-17.
- Akıncıtürk, N. (2002). 700 Yıllık Cumalıkızık köyü Yapısal Sorunlarının Fiziksel Boyutu. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7(1), 197-210.
- Akıncıtürk, N., & Kılıç, M. (2004). A study on the fire protection of historic Cumalıkızık village. *Journal of Cultural Heritage*, 5(2), 213-219.
- Alımanoğlu, Ç. (2018). *Kırsal Turizmde Otantiklik Olgusunun Kaybolması ve Metalaşma Süreci: Şirince Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Altınkaya, E. P., Tekin, Ç., & Özlem, E. (2011). Kırsal Yerleşim Bölgelerinde Sürdürülebilirlik: Çanakkale Bölgesi Ayvacık İlçesi Adatepe ve Demirciköy. *Politeknik Dergisi*, 14(2), 109-113.
- Altıntaş, S. (2016). Kültürel Etkinlikler Aktörü Olarak Yeni Orta Sınıf ve Soylulaştırma İlişkisi Üzerine Bir Tartışma. *Sosyoloji Konferansları*, 54, 115-142.

- Alyakut, E. & Gençer, C. İ. (2018). Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Etkisi: Çanakkale - Adatepe Köyü. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 11, 251-26
- Alyakut, E. (2018). *Çanakkale İli Ayyvacık İlçesi Adatepe KöyüCumalıkızık köyünde Tarihi Çevre Koruma Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, S. & Uludağ, Z. (2020). Dilde Mekânı (Yeniden) Kurgulamak: Yer İsimleri, Kolektif Bellek ve İdeoloji. *İdealkent*, 11(31), 1422-1455.
- Aslan, S.E. (2020). *Cumalıkızık'ın Turistik Destinasyon Markalaşması Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bağbancı, M. B. (2013). Examination of the Failures and Determination of Intervention Methods for Historical Ottoman Traditional Timber Houses in the Cumalıkızık Village, Bursa–Turkey. *Engineering Failure Analysis*, 35, 470-479.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başaran Uysal, A. & Sakarya, İ. (2012). Kırsal Soylulaştırma ve Turizmin Kırsal Yerleşimlere Etkileri: Adatepe ve Yeşilyurt Köyleri. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kollokyum, 13-26.
- Başaran Uysal, A. (2017). Kırsalda Koruma ve Soylulaştırma İkilemi. *Ege Mimarlık*, 96, 36-39.
- Baştan, N.B. (2020). *Turizmin Yerel Halk Üzerine Sosyo-Kültürel Etkileri: Şirince Köyü Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Behar, D. & İslam, T. (2006). *İstanbul'da Soylulaştırma*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Belge, R. & Çeker, A. (2015). İstanbul'da Kentsel Dönüşüm Kapsamında Gerçekleşen Bir Olguyu: Soylulaştırma. *Türk Coğrafya Dergisi*, 65. 77-86.
- Bengtsson, M. (2016). How to Plan and Perform a Qualitative Study Using Content Analysis. *Nursing Plus Open*, 2, 8-14.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi, (2019). *Hanlar Bölgesi & Sultan Külliyesi ve Cumalıkızık Yönetim Planı Raporu 2013-2018*. Bursa: Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Bursa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2013). *Cumalıkızık (UNESCO Dünya Miras Listesine Aday Köy)*, Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayınları.
- Bursa Yıldırım Belediyesi İmar Müdürlüğü, <https://www.yildirim.bel.tr/mudurluk-detay/Imar-ve-Sehircilik-Mudurlugu/9>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2022).
- Ceylan, G. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi Köy İlkokulu Binalarının Yeniden İşlevlendirilmesi ve İç Mekân Çözümlerinin İncelenmesi: Adatepe Köyü İlkokul Binaları Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Civelek, A. (2010). Turizmin Sosyal Yapıya ve Sosyal Değişmeye Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 331-350.
- Cumalıkızık köyü Kentsel ve Doğal Sit Alanları 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Araştırma Raporu, <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2013/06/Bursa-Y%C3%B6netim-Plan%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2022).
- Çadircioğlu, C. (2020). *Mübadele'nin Köklü Şahidi; Dağlardaki Efes, Kırkınca, Çirkince, Şirince*. Yüksek Lisans Tezi, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı (30.01.2018), <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/90180,canakkale-ilibozcaada-ilcesicumhuriyet-mahallesi-194-ad-.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2022).

- Çeken, H., Karadağ, L. & Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma: Artvin. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8, 6-7.
- Çelik, H., Baykal, N. B. & Memur, H. (2020). Qualitative Data Analysis and Fundamental Principles. *Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 379-406.
- Demir B & Boz İ. 2017. Bursa ili Yıldırım ilçesi Cumalıkızık köyüCumalıkızık köyünde Kırsal Turizm Çalışmalarının Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1): 50-55.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2006). 9. *Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu, Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Dinçer, İ. & Enlil, Z. (2007), Metropol Alanın Çevresindeki Kırsal Alanların Planlanmasında Yenilikçi Yaklaşımlar. 12. *Ulusal Bölge Bilimi/ Bölge Planlama Kongresi: Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar*, (19-28). 25-26 Ekim 2007, Bölge Bilimi Milli Komitesi, İstanbul.
- Doğan, H.Z. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dostoğlu, N. (2009). "Bursa Kızık Köylerinde Fiziksel Doku ve Sivil Mimarlık Örnekleri". Kaplanoğlu R. & Elbas A. (Editörler). *Uludağ'ın Beşibirliği: Bursa Kızık Köyleri*. Bursa: Reklamland.
- Easton, S. & Lees, L. (2020). Measuring and Mapping Displacement: The Problem of Quantification in The Battle Against Gentrification. *Urban Studies*, 57(2), 286-306.
- Emiroğlu, B.D. (2013). *Kazdağı Yöresinde Yaşayan Yerel Halkın Kırsal Turizme Bakışının Değerlendirilmesi: Adatepe ve Mehmetalan Köyleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Eren, R. & Aypek, N. (2012). Kırsal Turizm Bölgesinde Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Karşı Tutumları: Cumalıkızık köyü Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 2(2): 43-47.

- Ergun, N. (2004). Gentrification in Istanbul. *Cities*, 21(5), 391-405.
- Erkan, N. E. & Altıntaş, S. (2018). Soylulaştırmanın Gündelik Hayattaki Görünümleri: Balat'ın Mekânsal ve Sosyal Dönüşümü, *İdealkent*, 9(23), 292-335.
- Friedberger, M. (1996). Rural Gentrification and Livestock Raising: Texas as a Test Case, 1940-1995. *Rural History*, 7(1), 53-68.
- Foucault, M., Kremer-Marietti, A. (1969). *L'archéologie du savoir*. (Vol. 1). Paris: Gallimard.
- Göğebakan, Y. & Saban, F.D. (2021). Kültürel Özelliklerin Kırsal Mimariye Yansıması: Ceyhan Burhanlı Köyü Örneği. *International Refereed Journal of Design and Architecture*, 22, 32-63.
- Güleç M. M. (2011). 700 Yıllık Tarihi Geçmişe Sahip Bursa Cumalıkızık köyü Alan Araştırmasının Sosyolojik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20): 35-49.
- Gürer, N. (2003). *Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi: Cumalıkızık Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gürses Söğüt, S. (2010). *Doğanbey (Domatia) KöyüCumalıkızık köyünde Yapısalcı Tipolojik Çözümleme Yöntemi ile Mekânsal Değişime Bakış*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Hamiloğlu, C. (2019). Kültür Aracılığıyla Soylulaştırma: Brick Lane. *Mimarlık Dergisi*, 405.
- Hekimoğlu, D. & Altınörs Çırak, A. (2018). Conservation in Gentrifying Traditional Tissues: The Impacts of the On-going Transformations in Alaçatı on the Place and Conservation Processes. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 17, 77-92.
- Hekimoğlu, D. (2019). *Soylulaştırmanın Tarihsel Çevrelerin Korunması Üzerindeki Etkileri: Alaçatı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Hines, J. D. (2010). Rural Gentrification as Permanent Tourism: The Creation of the 'New' West Archipelago as Postindustrial Cultural Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(3), 509-525.
- İslam, T. (2009). *Devlet Eksenli Soylulaşma ve Yerel Halk: Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Örneği*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php> (Erişim Tarihi: Mayıs 2022).
- Kayasu, S. & Yetiskul, E. (2013). A Research Framework: Gentrification 2.0. *Journal of Planning*, 23(3), 147-152.
- Köşklük Kaya, N. (2012). Şirince Köyü Örneğinde Kırsal Mimari Mirasın Kırsal Turizmin Gelişmesine Katkısının Tartışılması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 119-123.
- Köşklük Kaya, N. (2016). Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Rolü: Cumalıkızık köyü Örneği. *Ege Mimarlık*, 1(92), 28-31.
- Kurtuluş, H. (2005). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526.
- Ongun, U. (2015). *Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Şirince Örneği*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Orhan, G. & Güneş Yücel, Y. (2019). Kırsal Mekânın Metalaşması ve Soylulaştırmanın Köy Hâli: Doğanbey Köyü'nün Dönüşümü. *MAD Journal*, 1 (8), 8-42.
- Özcan, K. (2020). Küçük Tarihi Kentler için Canlandırma Stratejisi: Doğanbey (Domatia). *International Journal of Geography and Geography Education*, 43, 235-251.

- Özen, M. A. (2019). *Küreselleşme Sürecinde Kırsalın Dönüşümü ve Tüketim: Bursa Cumalıkızık Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Pamukcu, A. (2015). *Gelenğin Kültürel Ekonomik Değere Dönüşümünde Cumalıkızık Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Perker, S. (2012). Geleneksel Cumalıkızık Konutlarında Cephe Özellikleri ve Günümüzdeki Durum. 6. *Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu*, 1-10, Bursa.
- Perker, Z. S. & Akıncıtürk, N. (2011). Geleneksel Cumalıkızık Evlerinde Ahşap Konut Sistemi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 16(1):41-51.
- Philips, M. (1993). Rural Gentrification and class colonisation. *Journal of Rural Studies*, 9(2), 126-127.
- Sağdıçoğlu, M.S. (2020). *Geleneksel Mimarideki Ekolojik Ölçütlerin Değerlendirilmesi: İzmir Şirince Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Sakarya, İ. & Başaran Uysal, A. (2018). Rural Gentrification in the North Aegean Countryside (Turkey). *Iconarp International J. of Architecture and Planning*, 6(1), 99-125.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing As Qualitative Research: A Guide For Researchers in Education and The Social Sciences*. Teachers College Press.
- Semenderoğlu, A. & Çakıcıoğlu, R. O. (2007). Şirince'de Kültürel Turizmin Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 174-184.
- Sezen, B. (2019). *Bursa İli Yıldırım İlçesi Cumalıkızık köyüCumalıkızık köyünde Kırsal Turizm Çalışmalarının Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Smith, D. P. & Phillips, D. A. (2001). Socio-cultural Representations of Greentrified Pennine Rurality. *Journal of Rural Studies*, 17(4), 457-469.
- Smith, N. & Williams, P. (2015). *Kentin Mutenalaştırılması*. Çev.: Melike Uzun, İstanbul: Yordam Kitap.

- Smith, N. (1979). Toward a Theory of Gentrification, a Back to the City Movement by Capital, Not People”, *Journal of the American planning association*, 45(4) 538-48.
- Soykan, F. (2006). Avrupa’da Kırsal Turizme Bakış Açısı ve Kazanılan Deneyim, 2. *Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın Yeni Biçimleriyle Yerinden Edilmeyi Yeniden Düşünmek. *Planlama Dergisi*, 24, 42-53.
- Südaş, İ. (2018). *Şehirli Nüfusun İzmir Çevresine Göçü, Araştırma Raporu*. Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi. Pn:13-EDB-014, İzmir, sf 19-23.
- Şen, B. (2005). Soylulaştırma Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi, İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Şengün Erturgut, B. (2014). *Kırsal Yerleşmelerde Mimari Yapılaşmaların Ekolojik Açıldan İrdelenmesi: Ildırı ve Şirince Köyü Örnekleri*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Taş, M., Taş, N. & Cahantimur, A. (2009). A Participatory Governance Model for The Sustainable Development of Cumalıkızık, A Heritage Site in Turkey. *Environ and Urban*, 21(1): 161-184.
- Uysal, A.B. (2017). Kırsalda Koruma ve Soylulaştırma İkilemi. *Ege Mimarlık Dergisi*, 96, 36-39.
- Uysal, U.E. (2006). Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. *Journal of the Chamber of City Planners*, 2, 77-92.
- Uzun, C. N. (2003). The Impact of Urban Renewal and Gentrification on Urban Fabric: Three Cases in Turkey. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 94(3), 363-375.
- Yenigül, S.B. (2016). Kırsal Soylulaştırma: Soylulaştırma Sürecinin Kırsaldaki Yansımaları, *Mimarlık Dergisi*, 391, 61-65.

- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, N. (2021). *Yerli Ziyaretçilerin Kültürel Seyahat Motivasyonları ve Otantiklik Algısının Memnuniyet Düzeyleri Üzerindeki Etkisi Şirince Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Yılmaz Bilecen, M. (2019). Taşrada Soylulaştırma: Sivas İşhanı Köyü-Eğri Köprü Mahallesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2(4),162-179.
- Yörür, N., Uysal, D. & Altınörs Çırak, A. (2018). Selimiye Yerleşmesinde Turizm Eksenli Dönüşümün Kırsal Doku ve Mimari Yapıya Etkileri. *Ege Mimarlık*, 4, 24-29.
- Zang, Y., Liu, Y., Yang, Y., Woods, M., & Fois, F. (2020). Rural decline or restructuring? Implications for sustainability transitions in rural China. *Land Use Policy*, 94, 104531.
- URL-1:** İ.B.B Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 01.07.2022, <<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?#> >
- URL-2:** Youtube, 10.07.2022, < <https://www.youtube.com/watch?v=4F9zMC9dP10>>

EKLER

Ek-1: Etik Kurul İzni

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi:	28.07.2022
Karar No:	2022/125
Sorumlu Araştırmacı:	İzel Meral
Araştırma Başlığı:	Kırsal Miras Alanlarında Soylulaşma: Cumalıkızık Köyü
Başlangıç Tarihi:	Etik onayı alındıktan sonra
Etik Kurul İzninin Süresi:	1 yıl (Uzatma Hakkı mevcut olarak)

İstanbul Kültür Üniversitesi Etik Kurulu'na değerlendirilmek üzere başvuruda bulunduğunuz yukarıda künyesi yazılı projenizin başvuru dosyası ve ilgili belgeleri, Üniversitemiz "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu" tarafından araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına karar verilmiştir.

Notlar:

- Araştırmanın başlangıç tarihinin gecikmesi durumunda Etik Kurulu'na başvurularak tarihlerin değiştirilmesi gereklidir.
- Araştırmanın gerçekleştirileceği birimlerin yöneticilerinden de ayrıca izin alınması gerekli olabilir.
- Araştırmaya katılan kurum dışı merkezlerden ayrıca idari izin alınması gerekmektedir.

Prof. Dr. Seyhan Altun

Etik Kurul Başkan V.

EK-2. Kurum İzin Belgesi

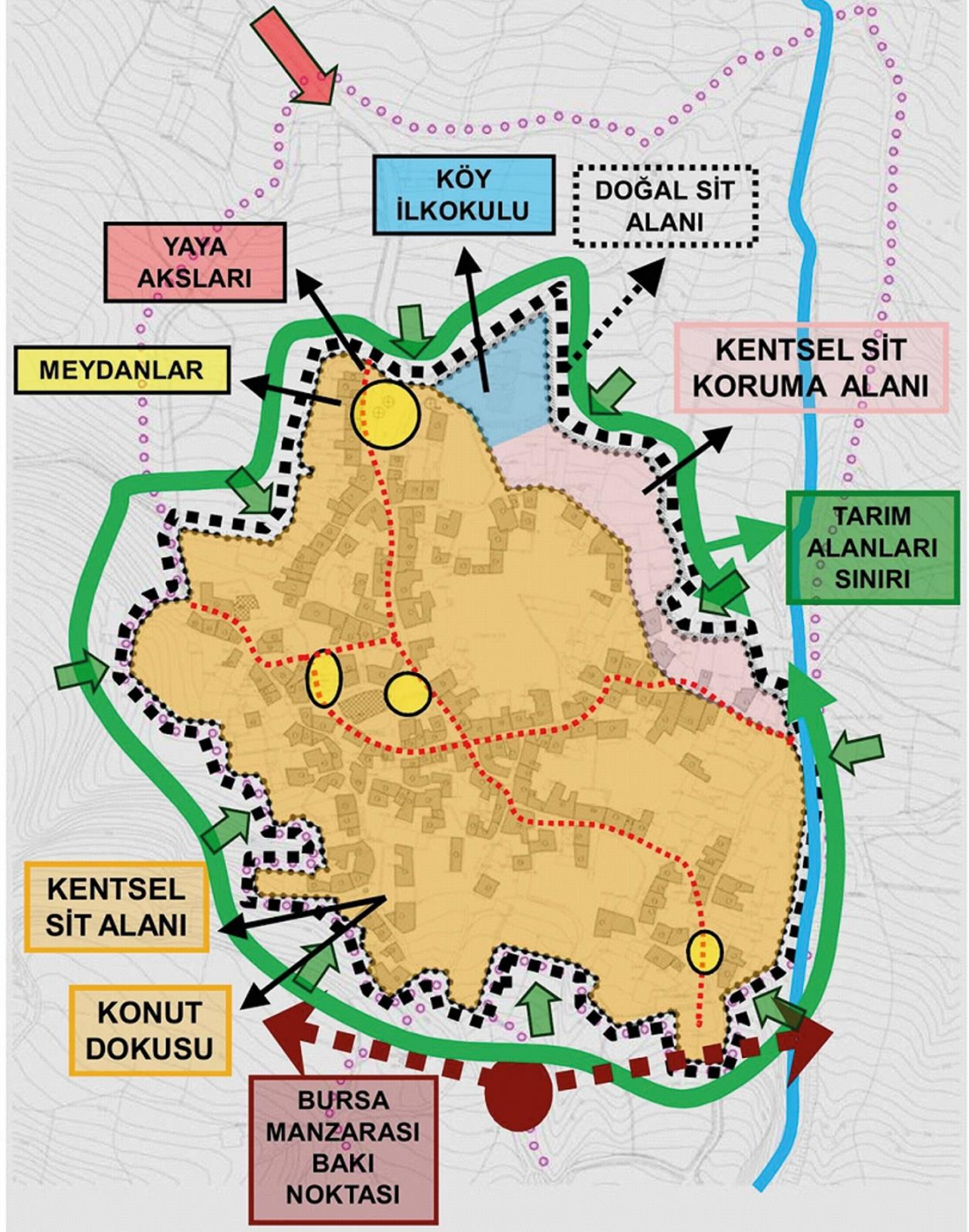
Bursa Yıldırım Belediyesi İmar Müdürlüğü'ne;

İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım 1900000525 Numaralı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisiyim. Tez çalışmam için Cumalıkızık Köyü'nün Hali Hazır Vaziyet Planı ve Koruma Amaçlı İmar Planı gerekmektedir. Gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tez Öğrencisi
İzel MERAL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

EK-3. Cumalıkızık köyü Kentsel Sit Alanı Sentez ve Yerleşilebilirlik Analizi

(Kaynak: Cumalıkızık köyü Kentsel ve Doğal Sit Alanları 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Araştırma Raporu)